

»Nevladne organizacije in spodbujanje aktivnega evropskega državljanstva«

Kako lahko NVO premoščajo prepad med državljani in institucijami EU?
Kakšne so priložnosti za dialog z institucijami EU?
Kakšne so možnosti povezovanja in pridobivanja sredstev EU na tem področju?
Kako lahko NVO spodbujajo aktivno evropsko državljanstvo v lokalnem okolju?

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

061.2(497.4)

NEVLADNE organizacije in spodbujanje aktivnega
evropskega

državljanstva / [zbrali in uredili Tina Michieli in Alenka
Blazinšek]. - Ljubljana : Salve : CNVOS - Zavod Center za
informiranje, sodelovanje in razvoj nevladnih organizacij, 2007

ISBN 978-961-211-402-2 (Salve)

1. Michieli, Tina

232836096

Pripravili: Alenka Blazinšek in Tina Michieli, CNVOS

VSEBINA

Uvod	7
1. Kako zblížati Evropo in njene državljane: obdobje razmisleka, načrt D in komuniciranje z državljani	8
2. Civilni dialog: med institucijami EU in civilno družbo	11
- Dialog z institucijami EU	14
- Evropska komisija	15
- Dialog z Evropsko komisijo	16
- Evropski parlament	20
- Dialog z Evropskim parlamentom	22
- Svet EU	24
- Dialog s Svetom EU	25
- Dostop do dokumentov	26
- Civilni dialog na različnih področjih politik	27
3. Evropske NVO mreže - akterji civilnega dialoga	30
4. Finančna sredstva za spodbujanje Aktivnega evropskega državljanstva (Evropa za državljane 2007-2013)	36
5. Aktivno evropsko državljanstvo	47
- Opredelitev državljanstva	47
- Pravice in dolžnosti državljanov	48
- Dvojnost državljanstva	49
- Kaj je aktivno državljanstvo?	50
- Kako daleč seže naše pripadnost?	52
- Kje in kako pa lahko poteka učenje aktivnega evropskega državljanstva?	53
- Na kaj moramo biti pozorni pri AED	55
- Zakaj sploh učenje AED?	57

UVOD

Prepad med institucijami Evropske unije in njenimi državljani, ki je v ospredju javne evropske debate vse od zavrnitve Ustavne pogodbe v Franciji in na Nizozemskem pred dvema letoma, lahko zaznamo tudi v Sloveniji. Kljub siceršnji veliki podpori 'evropskemu projektu' je zaznati pomanjkanje pobude po sodelovanju v evropskih zadevah. Pred dobrim letom je bilo predstavljeno nacionalno poročilo Evrobarometra za Slovenijo, ki je pokazalo, da si le malo slovenskih državljanov – kljub temu, da so ponosni na to, da so Evropejci, in da je njihovo poznavanje delovanja EU med najboljšimi v Evropski uniji – želi biti vključenih v zadeve EU, ter da med njimi prevladuje mnenje, da njihov glas v EU ne šteje.

V publikaciji bomo zato skušali odgovoriti na vprašanje, **kako lahko nevladne organizacije (NVO) premostijo prepad med državljani in institucijami EU** – kako lahko spodbujajo aktivno participacijo državljanov na eni in kakšne so priložnosti za dialog z institucijami EU na drugi strani.

Z vključitvijo Slovenije v Evropsko unijo se je za slovenske nevladne organizacije odprla vrsta novih priložnosti in spodbud za evropsko povezovanje. Možnost delovanja v širšem evropskem okolju pa hkrati predstavlja tudi številne izzive – da se bolje seznanijo z delovanjem institucij in politikami Evropske unije, evropskimi nevladnimi organizacijami in mrežami ter novimi finančnimi viri, ki so jim na voljo.

K učinkovitejšemu uveljavljanju nevladnih organizacij v širšem evropskem prostoru lahko pomembno prispevajo nevladne mreže na evropski ravni. Mreže namreč povečujejo vpliv nevladnih organizacij v odnosu do institucij EU, saj jim omogočajo boljši dostop do ključnih akterjev in si prizadevajo za obravnavo ključnih vprašanj znotraj institucij in uveljavljanje skupnih interesov na politični ravni. Tudi Evropska komisija v svojih dokumentih večkrat poudarja, kako pomembno je povezovanje NVO, saj evropske mreže NVO s tem, ko spodbujajo nacionalne NVO k sodelovanju pri uresničevanju skupnih ciljev, prispevajo k oblikovanju evropskega javnega mnenja ter spodbujanju evropskega združevanja.

Priložnost predstavlja tudi samo zanimanje evropskih institucij za dialog s civilno družbo, ki se je v zadnjih letih neprestano večalo – institucije, kot sta Evropska komisija in Parlament ter nevladne organizacije – priznavajo kot pomemben most med državljani in institucijami EU, ki s posredovanjem interesov različnih skupin državljanov in svojim strokovnim znanjem pomembno prispevajo k oblikovanju in izvajanju evropskih politik.

Publikacija je poleg pomena povezovanja in delovanja nevladnih organizacij na evropski ravni namenjena tudi prikazu novih finančnih priložnosti, ki jih imajo nevladne organizacije z novim programom Evropa za državljane v obdobju 2007–2013 prav na področju spodbujanja aktivnega evropskega državljanstva – torej udeležbe državljanov in organizacij civilne družbe v procesu evropskega povezovanja.

1. KAKO ZBLIŽATI EVROPO IN NJENE DRŽAVLJANE: OBDOBJE RAZMISLEKA, PLAN D IN KOMUNICIRANJE Z DRŽAVLJANI

Evropski svet je po negativnem izidu referendumov v Franciji in na Nizozemskem sprejel deklaracijo o ratifikaciji Pogodbe o Ustavi za Evropo, s katero so voditelji držav in vlad pozvali k **obdobju razmisleka**, med katerim naj bi v vsaki državi potekala obsežna razprava o prihodnosti EU. Ta razprava naj bi vključevala državljane, civilno družbo, socialne partnerje, nacionalne parlamente in politične stranke.

Komisija je oktobra 2005 predstavila t. i. **Plan D** (kjer D pomeni demokracijo, dialog in debato) katerega cilj je »*spodbuditi obsežno razpravo med institucijami EU in državljani*« in vzpostaviti način, na katerega se lahko državljani vključijo v evropski postopek odločanja. Čeprav je bil Plan D odgovor na francoski in nizozemski referendum, je Komisija v sporočilu Svetu EU – Obdobje razmisleka in Plan D (10. 5. 2006) poudarila, da »ne gre za reševanje Ustave, prav tako pa ni časovno omejen na obdobje razmisleka: je začetna točka za dolgoročni postopek demokratične reforme.«

Komisija je v **Beli knjigi o evropski komunikacijski politiki** ugotavljala, da je bila komunikacija z državljani v preteklih letih enosmerna, in da je bilo manj pozornosti namenjene predstavitvi stališč ljudi. Predlagala je premik od enosmerne komunikacije k okrepljenemu dialogu med državljani in institucijami in glede tega opredelila naslednja skupna načela:

Pravica do obveščnosti in do svobodnega izražanja – omenjeni načeli sta vključeni v Pogodbo EU in v Listino o temeljnih pravicah Evropske unije;

Vključenost – vsem državljanom mora biti omogočen odprt dostop do informacij v zvezi z Evropsko unijo, hkrati to pomeni tudi dostop do informacij v njihovem nacionalnem jeziku;

Raznolikost – evropski državljani prihajajo iz zelo različnih okolij z različno kulturo in pogledom na politike. Komunikacijska politika mora biti nek konsenz različnih vidikov;

Udeležba – na ravni Unije so državljani večkrat oddaljeni od mesta odločanja, zato je posebej potrebno zagotoviti resničen dialog z evropskimi odločevalci.

Več informacij o Komunikacijski strategiji najdete na:

http://ec.europa.eu/communication_white_paper/index_sl.htm

Belo knjigo o evropski komunikacijski strategiji najdete na:

http://ec.europa.eu/communication_white_paper/doc/white_paper_sl.pdf

Akcijski načrt Komisije za boljše obveščanje o Evropi je dostopen na:

http://ec.europa.eu/dgs/communication/pdf/communication_com_en.pdf

Na Belo knjigo Evropske komisije o evropski komunikacijski politiki so se odzvale tudi nevladne organizacije.

ECAS – European Citizens' Action Service¹ je oblikoval poročilo »Connecting to citizens: Does the EU have the will to tackle its information deficit?«, katerega poudarki so bili naslednji: *Informacija je glavna determinanta legitimnosti delovanja Evropske unije,*

¹ (www.ecas.org)

obenem pa pomeni glavno gonilo razvoja k cilju čim večje participacije evropskih državljanov v političnem življenju Evropske unije. Pravica do pridobivanja zanesljivih osnovnih informacij mora biti definirana kot ena od osnovnih pravic evropskih državljanov, obenem pa morajo evropske institucije izpolnjevati obveznost širitve le-teh. Pomanjkanje osnovnih informacij zanesljivo pomeni manjši vpliv evropskih državljanov na predloge javnih politik.

Civil Society Contact Group² je v svojem odzivu institucije EU pozval k krepitevi dialoga s civilno družbo: *Vsaka uspešna komunikacija na evropskem nivoju se mora osredotočiti na potrebe evropskih državljanov in jim omogočiti, da se sliši njihov glas. Ne gre le za komunikacijo kot tako, posledično je pomembna participacija državljanov in rezultat tega mora biti viden v dejanskih politikah.*

Komisija je kot orodje vzpostavitve dialoga o evropskih politikah 27. 3. 2006 vzpostavila tudi spletni portal **Evropski debatni forum** v 20 jezikih. »Debate Europe« je spletna stran za razpravljanje o prihodnosti Evropske unije, s katero želi Evropska komisija navezati stik z državljani ter prisluhniti njihovim mnenjem in predlogom. Spletna razprava z državljani je v slovenščini dostopna na: http://europa.eu/debateurope/index_sl.htm.

V okviru Plana D in pri spodbujanju vključevanja državljanov v demokratični proces je Evropska komisija podprla tudi projekte evropskih državljanov s ciljem spodbuditi pobude evropskih organizacij, da pospešujejo javno udeležbo v razpravah o temah v zvezi z EU.

Posvetovanja z evropskimi državljani (European Citizens' Consultations) so eden od šestih projektov civilne družbe, ki jih je v okviru Plana D podprla Evropska komisija. Posvetovanja so vseevropska debata, v okviru katere bodo državljani vseh držav članic razpravljali o prihodnosti Evropske unije in svoje poglede posredovali oblikovalcem politik. Posvetovanja z evropskimi državljani so se od februarja do marca 2007 odvijala v vseh 27-ih državah članicah EU.

V Sloveniji pa so potekala 10. in 11. februarja 2007 v Portorožu. Na njem je 45 naključno izbranih državljanov sodelovalo v intenzivni razpravi o treh temah, ki so jih izbrali evropski državljani na predhodnem posvetovanju v Bruslju: Energiji in okolju, Socialni blaginji in družini ter Globalni vlogi Evrope in migraciji. Sočasno z razpravo v Sloveniji so o istih temah razpravljali državljani iz Irske, Češke, Estonije in Bolgarije, med prizorišči pa je potekala izmenjava vizij in priporočil o tem, kakšno Evropo si državljani želijo v prihodnosti.

Posvetovanja financira in organizira neodvisni konzorcij fundacij in neprofitnih organizacij iz cele Evrope pod vodstvom Fundacije kralja Baudouina (King Baudouin Foundation), nacionalni partner projekta je CNVOS. Več o projektu najdete tudi na: www.drzavljanstvo.eu/posvetovanja.

Evropski ekonomsko-socialni odbor – EESO je 9.–10. 6. 2006 v Budimpešti organiziral regionalni forum deležnikov o dialogu med civilno družbo in Evropsko unijo z naslovom »**Premoščanje vrzeli: Kako zblížati Evropo in njene državljane?**« Zaključki udeležencev,

² (<http://act4europe.horus.be/module/FileLib/CSCG%20contribution%20Communication.pdf>)

ki so predstavljali prispevek h konzultacijam v okviru Plana D, so med drugim vključevali naslednje poudarke:

- **o evropskem državljanstvu**
 - vse odločitve na ravni Evropske unije bi morale vsebovati vpliv evropskih državljanov,
 - koncept evropskega državljanstva bi moral biti definiran s strani državljanov samih in ne s strani politikov ali evropskih institucij, pomemben je dialog,
 - o tej tematiki je potrebno govoriti v šolah in drugih delih izobraževalnega sistema,
 - potrebno je zagotoviti korektne in pogoste informacije o tej tematiki, izvesti posebno izobraževanje za novinarje,
 - nevladne organizacije morajo imeti vodilno vlogo pri dialogu med evropskimi državljani,
 - forumi se zdijo primeren instrument srečevanja in komunikacije, glas državljanov je preveč pomemben, da bi ga evropske institucije preslišale;

- **o učinkovitem organizacijskem pristopu h komuniciranju med organizacijami civilne družbe in evropskimi institucijami**
 - preoblikovati administrativne strukture in vzpostaviti nov sistem vodenja civilne družbe,
 - poseben poudarek na intenzivnejšem odnosu med civilno družbo in evropskimi institucijami,
 - za boljši odnos je potrebno vzpostaviti neodvisne specializirane organizacije in oblikovati informacijske sisteme,
 - specializirane organizacije naj skrbijo za učinkovit dialog med civilno družbo in evropskimi institucijami ter med samimi organizacijami civilne družbe;

- **o tem, kaj lahko evropski državljani naredijo za Evropsko unijo, da bo komunikacija čim bolj učinkovita**
 - iskanje kontaktnih točk z Evropsko unijo,
 - vzpostavitev omrežij, kjer bodo lokalne in regionalne vlade ter profitni sektor partnerji,
 - spremljati primere dobre prakse,
 - civilna družba mora biti vključena v sisteme javnega sektorja (javne uprave), v tržno orientiranem pristopu,
 - civilna družba mora biti vključena v raziskave (npr. eksperti se morajo posvetovati tudi z revnimi, ne le z akademskimi ljudmi),
 - programi Evropske unije morajo biti razumljivi tudi 'ljudem z ulice'.

Več o forumu »Bridging the Gap: how to bring Europe and its citizens closer together?« najdete na: http://eesc.europa.eu/stakeholders_forum/09_06_2006/index_en.asp.

2. CIVILNI DIALOG MED INSTITUCIJAMI EU IN CIVILNO DRUŽBO

Oblikovanje politik na Evropski ravni se odvija v institucionalnem okviru, ki ga postavljajo pogodbe, ki jasno opredeljujejo izvršne in zakonodajne pristojnosti Evropskih institucij. V tem okviru so bili vzpostavljeni mehanizmi posvetovanja preko posebnih posvetovalnih teles: Evropskega ekonomskega in socialnega odbora – EESO in Odbora regij.

V Pogodbi ES (členih 138 in 139) je opredeljena vloga socialnega dialoga v oblikovanju politik in odločitev na področju evropskih socialnih politik, ki Komisijo zavezuje k spodbujanju socialnega dialoga in posvetovanju s socialnimi partnerji.

Novejši pa je **koncept civilnega dialoga** in vključevanja nevladnih organizacij v oblikovanje odločitev, ki ga je obravnavala Komisija v svojem sporočilu iz leta 2000 z naslovom »*Komisija in NVO: graditev močnejšega partnerstva*³«.

Pomen sodelovanja z nevladnimi organizacijami je Komisija v tem dokumentu utemeljila v naslednjih petih točkah:

- **uveljavljanje participativne demokracije** – nevladne organizacije so na evropski ravni pomemben del civilne družbe in predstavljajo pomembno podporo nacionalnim vladam pri razvoju demokracije;
- **predstavitev pogledov in mnenj različnih posebnih skupin državljanov** glede na evropske institucije – poseben pomen imajo nevladne organizacije pri predstavljanju posebnih skupin evropskih državljanov (etnične manjšine, invalidi ...), za katere lahko prek kanalov vplivanja dosežejo, da je njihov glas slišen tudi na evropski ravni;
- **prispevek k oblikovanju politik** – nevladne organizacije lahko pomembno prispevajo k oblikovanju politik na evropski ravni s strokovnim mnenjem in s tem, da evropskim odločevalcem ponudijo povratno informacijo o določeni politiki;
- **prispevek k projektному vodenju** – posebnega pomena je sodelovanje nevladnih organizacij pri evropskih projektih. Posebno vlogo imajo na področju ekologije, socialne pomoči, diskriminacije, humanitarne pomoči in razvoja;
- **prispevek k evropskim integracijam** – mreže evropskih nevladnih organizacij so pomembne pri oblikovanju javnega mnenja in s tem mobilizacije javnosti k prispevku razvoja evropskih integracij.

Pojma civilni dialog in participativna demokracija Civil Society Contact Group tako opredeljuje v svoji študiji »Civil dialogue – Making it work better⁴«.

³ Communication »The Commission and NGOs : building a stronger partnership«, 18. 1. 2000 (COM (2000) 11): http://ec.europa.eu/civil_society/ngo/docs/communication_en.pdf

⁴ <http://act4europe.horus.be/module/FileLib/Civil%20dialogue,%20making%20it%20work%20better.pdf>

Civilni dialog:

- pomeni interakcijo med javnimi institucijami in organizacijami civilne družbe, ni samo enostranski odnos. Presega torej zgolj informacije in komunikacijo in temelji na medsebojnem priznavanju in odzivnosti;
- vsebuje različne stopnje formaliziranja, ki pokriva vse od neformalnih do pravno priznanih struktur, od *ad hoc* do trajne izmenjave;
- vključuje tudi različne stopnje vključevanja organizacij civilne družbe, od informiranja, posvetovanja (konzultacij) do aktivne participacije;
- poteka med celotnim procesom oblikovanja politik, ki vključuje naslednje stopnje: oblikovanje agende, definiranje politik/oblikovanje politik, implementacija, evalvacija in povratne informacije (feedback);
- v civilni dialog se vključujejo organizacije civilne družbe, ki delujejo v javnem interesu.

Participativna demokracija:

- vključuje nedržavne akterje, v glavnem državljane in organizacije civilne družbe;
- prizadeva si za razširitev koncepta državljanstva preko konvencionalne politične sfere;
- temelji na načelu trajne odgovornosti oblikovalcev politik med volitvami;
- priznava pravico državljanov do participacije v javnem življenju preko alternativnih kanalov in na ta način presegajo pomanjkljivosti predstavniške demokracije;
- državljanom omogoča, da prevzamejo neposredno odgovornost v javnem življenju;
- je način, ki ženskam ali državljanom, ki pripadajo manjšinam, omogoča, da se sliši njihov glas v javni razpravi;
- vključuje nekatere prakse neposredne demokracije. Vendar participativna demokracija poudarja tudi vlogo organizacij civilne družbe kot pomembnih posrednikov v debati;
- temelji na načelu integracije in krepitev položaja civilne družbe.

Člen I-47: Načelo participativne demokracije

1. Institucije Unije bodo na ustrezen način dale državljanom oziroma državljkam ter predstavniškemu združenju možnost, da obelodanijo in javno izmenjajo svoje poglede na vseh področjih delovanja Unije.
2. Institucije Unije bodo vzdrževale odprt, transparenten in redni dialog s predstavniškimi združenji in civilno družbo.
3. Komisija bo izvajala široke konzultacije z udeleženi stranmi ter tako zagotovila, da bo delovanje Unije koherentno in transparentno.
4. Nič manj kot milijon državljanov oziroma državljk iz držav članic lahko oblikuje pobudo in povabi Komisijo, da predloži ustrezen predlog, če menijo, da je potreben zakonski akt Unije, da bi se implementiralo Ustavo. Evropska zakonodaja bo določila ukrepe za postopke in pogoje, ki so potrebni za takšno državljsko pobudo, vključno z minimalnim številom držav članic.

Jasen in zavezujoč okvir za participativno demokracijo je bil opredeljen z Ustavno pogodbo, ki vzpostavlja dva mehanizma:

- civilni dialog med evropskimi institucijami in civilno družbo ter
- evropsko državljansko pobudo, ki bi lahko postala pomembno orodje vključevanja državljanov oziroma državljanek.

Dokler Ustavna pogodba ne stopi v veljavo, civilni dialog in državljanska pobuda nimata pravne osnove v pogodbi EU.

EVROPSKA DRŽAVLJANSKA POBUDA⁵

Ideja o podelitvi pravice iniciative državljanom ni nova – že leta 1988 in 1993 je Evropski parlament predlagal njegovo vpeljavo. Kasneje sta jo na medvladni konferenci v Amsterdamu predlagala zunanja ministra Avstrije in Italije Schüssel in Dini, leta 2002 pa ponovno Evropski parlament. Pravo priložnost je pobuda dobila s Konvencijo o prihodnosti Evrope (2002–2003), kjer so jo predlagale številne organizacije civilne družbe. Čeprav je prezidij Konvencije najprej zavrnil njeno vključitev, je bila po vztrajni kampanji vključena v besedilo Ustavne pogodbe.

European Citizens' Initiative (ECI)

Po zavrnitvi Ustavne pogodbe v Franciji in na Nizozemskem, ki je onemogočila sprejem Ustave in njenega 47. člena, je Evropski študentski forum – AEGEE začel s kampanjo zbiranja podpisov milijona evropskih državljanov, s katero je zahteval takojšnjo implementacijo pravice do državljanske pobude. Poskusi lobiranja pri Evropski komisiji s strani organizacije Democracy International niso obrodili sadov, saj je Komisija kot predpogoj za implementacijo državljanske pobude videla ratifikacijo celotne Ustavne pogodbe. *AEGEE Europe* in *Democracy International* sta zato oblikovali evropsko kampanjo in novembra 2006 začeli z zbiranjem podpore 'od spodaj navzgor'. Demokratično gibanje European Citizens' Initiative (ECI) podpira že preko 100 organizacij civilne družbe.

Več informacij o European Citizens' Initiative najdete na:

<http://www.citizens-initiative.eu/>.

V zadnjih mesecih se je oblikovalo tudi 14 *ad hoc* kampanij, ki temeljijo na državljanski pobudi, med katerimi so:

- Oneseat Campaign – kampanja za en sedež Evropskega parlamenta v Bruslju (ki je že presegla milijon podpisov): <http://www.oneseat.eu/>,
- Vsi enaki! Vsi državljani! – za razširitev državljanstva Evropske unije na vse prebivalce, ne glede na njihovo narodnost: http://www.aedh.eu/petition_million/petition-million.htm,
- Milijon proti atomski energiji: <http://www.million-against-nuclear.net/>,
- Save our Social Europe: <http://www.soseurope.org/>,
- 1million4disability: http://www.1million4disability.eu/form_sl.asp?langue=EN.

⁵ (<http://www.citizens-initiative.eu/>)

Dialog z institucijami EU

Prakse dialoga se med seboj pomembno razlikujejo – tako glede institucij EU kot glede politik. Civilni dialog na ravni EU zaznamuje velika raznolikost pristopov med institucijami – še posebej med t. i. institucionalnim trikotnikom, ki ga sestavljajo Evropska komisija, Evropski parlament in Svet EU. Civil Society Contact Group – CSCG je v študiji »Civil Dialogue: Making it work better⁶« (2006) naredil naslednjo primerjavo prakse dialoga z nevladnimi organizacijami.

Evropska komisija si prizadeva za povečanje odgovornosti in kakovosti sprejetih odločitev, prednjači pri vzpostavljanju strukturiranih oblik interakcije. S Komisijo, ki je videna kot najbolj proaktivna institucija, so se izoblikovali formalni in neformalni mehanizmi.

Evropski parlament se, kljub veliki odprtosti za predloge in skrbi nevladnih organizacij, odloča za bolj neformalne in *ad hoc* oblike interakcije, ki so vezane na obravnavo določene teme. CSCG kot pomembno oviro pri oblikovanju 'kulture' dialoga v Evropskem parlamentu izpostavlja težavo pri oblikovanju horizontalnih struktur v okolju, saj na odločitve o politikah v EP vplivajo strankarske in nacionalne pripadnosti.

Svet EU velja za najbolj zaprtega za NVO in širšo javnost. Nevladne organizacije se pri njem osredotočajo bolj na vprašanja, kot sta izboljšanje njegove transparentnosti in dostop do dokumentov, manj pa na kakovost in oblike dialoga. Pri sodelovanju s Svetom imajo prednost medosebni stiki in kulturni vidiki – obseg in kakovost dialoga sta tako veliko večja v primeru držav z močnejšo in bolj odprto kulturo dialoga s svojo nacionalno javno upravo – to velja predvsem za države Severne Evrope.

Evropski ekonomski in socialni odbor – EESO sebe označuje kot 'most med EU in organizirano civilno družbo' ter zagovornika civilnega dialoga. Kljub svoji veliki odprtosti in oblikovanju bolj strukturiranih interakcij, pa je po raziskavi CSCG EESO pogosto viden kot tisti, ki omogoča dialog in ne toliko kot ključna politična tarča.

Civilni dialog je neenakomerno razvit tudi na različnih področjih politik, kar je mogoče razložiti z zakonsko podlago, zgodovinskim razvojem – pa tudi s stopnjo in načinom organiziranja same civilne družbe. Zaradi omejenih sredstev se NVO za dialog odločajo tudi po presoji najbolj učinkovitega pristopa – tj. najprej je njihov cilj Komisija, kjer imajo priložnost prispevati v zgodnji fazi sprejemanja odločitev, sledita pa ključna akterja v zakonodajnem postopku – Evropski parlament in Svet EU.

⁶ Študija »Civil Dialogue: Making it work better« (2006), je kot glavni vir informacij uporabljena v vseh nadaljnjih primerjavah in ocenah civilnega dialoga v tem poglavju – kadar ni navedeno drugače.

Evropska komisija

Evropska komisija je izvršilno telo EU in pobudnik zakonodajnih predlogov. Je politično neodvisen organ, ki zagovarja skupne evropske interese.

Evropska komisija ima štiri glavne **naloge**:

- predlaganje zakonodaje Parlamentu in Svetu,
- upravljanje in izvajanje politik in proračuna EU,
- uveljavljanje evropske zakonodaje (skupaj s sodiščem Evropskih skupnosti),
- zastopanje Evropske unije na mednarodnem prizorišču (npr. s pogajanjem o sporazumih med EU in drugimi državami).

Komisarji

Predsednik komisije odloča, kateri komisar bo odgovoren za določeno politično področje. Skupina dvajsetih komisarjev (t. i. kolegij) se sestaja v Bruslju enkrat tedensko, navadno ob sredah. Vsako točko na dnevnem redu predstavi komisar, odgovoren za določeno politično področje, potem pa kolegij sprejme skupno odločitev o tej točki. Člane Barrosove Komisije 2004–2009 s povezavami na njihove spletne strani najdete na: http://ec.europa.eu/commission_barroso/index_sl.htm

Generalni direktorati

Osebe komisije je organizirano v 36. oddelkih, t. i. generalnih direktoratih, in službah (prevajalska in pravna). Vsak generalni direktorat je odgovoren za določeno politično področje, vodi pa ga generalni direktor, ki odgovarja enemu od komisarjev. Generalni direktorati so tisti, ki načrtujejo in pripravljajo osnutke zakonodajnih predlogov Komisije – vendar ti postanejo uradni šele, ko jih sprejme kolegij na svojih tedenskih sestankih.

Spletna stran Evropske komisije:

http://ec.europa.eu/index_sl.htm.

Predstavništvo Evropske komisije v Sloveniji:

http://ec.europa.eu/slovenija/index_sl.htm.

Dialog z Evropsko komisijo

Skoraj vsi generalni direktorati Komisije imajo kontakte s civilno družbo in ostalimi zainteresiranimi na področju svojega delovanja. V dialogu s Komisijo na različnih področjih obstajajo različni mehanizmi dialoga in konzultacij, kar omogoča upoštevanje specifične narave in pogojev na različnih področjih politik.

Odnosi med NVO in Komisijo so še posebej razviti v fazi priprave predlogov, ko imajo NVO priložnost, da vplivajo na najzgodnejši stopnji razvoja politik. Zato je Komisija pomembna točka vplivanja še preden so zasnovani zakonski predlogi. Nevladnim organizacijam so odprti sledeči kanali za dialog s Komisijo.

Redna in *ad hoc* srečanja s Komisijo

Redne sestanke s Komisijo dvakrat letno organizirata npr. Social Platform – Platforma evropskih socialnih NVO in CONCORD – Evropska konfederacija NVO za pomoč in razvoj. Takšni sestanki omogočajo razpravo med sekretariatom oz. članicami mreže in evropskimi komisarji oz. visokimi uradniki Komisije. Evropski okoljski urad – EEB je imel redne sestanke z generalnim direktoratom za okolje in komisarjem za okolje do leta 2004-2005, zdaj so ti sestanki (razen letnega sestanka med svetom EEB in komisarjem) bolj *ad hoc* narave, prav tako sestanki z Green 10 (neformalno združbo desetih vodilnih evropskih okoljskih NVO).

Ad hoc sestanke o posameznih zadevah organizirajo še: European Women's Lobby (s komisarjem in uradniki generalnega direktorata za zaposlovanje) ali pa Amnesty International (s komisarjem za pravico in notranje zadeve).

Stalne posvetovalne skupine: posvetovalna telesa in ekspertne skupine

Komisiji pri njenem delu pomagajo tri vrste odborov, ki so dejavni predvsem v fazi oblikovanja politik in predlogov: svetovalni odbori in ekspertne skupine ter znanstveni odbori. V teh formalnih ali neformalnih strukturah, ki jim predseduje in jih podpira komisija, so NVO prisotne skupaj z drugimi deležniki: predstavniki podjetniškega sveta, organizacijami za varstvo potrošnikov, socialnimi partnerji, nacionalnimi eksperti, akademiki ter celo nacionalnimi upravami. Nekatere so organizirane kot forumi večih deležnikov ('multi-stakeholder forums') – European Health Forum tako npr. združuje organizacije zdravstvenih delavcev, NVO s področja javnega zdravja, skupine pacientov, ponudnike zdravstvenih storitev, idr. Forum, ki je namenjen oblikovanju širše strategije na svojem področju, je odprt tako za NVO kot za širšo javnost: Policy Forum ima omejeno udeležbo, Open Forum pa je odprt za širšo javnost.

V sklopu Evropske komisije deluje več kot 700 različnih posvetovalnih teles, v katere so vključeni tudi predstavniki NVO. Podatkovna baza CONECCS (Consultation, the European Commission and Civil Society) je baza posvetovalnih teles in odborov Evropske komisije, prek katerih se organizacije civilne družbe posvetujejo na formalen, strukturiran način.

Na tej spletni strani je objavljena tudi baza neprofitnih organizacij civilne družbe, ki delujejo na evropski ravni. V bazo se lahko vključijo neprofitne reprezentativne organizacije civilne družbe, ki:

- delujejo na evropski ravni in imajo člane iz vsaj treh držav članic EU ali držav, ki so kandidatke za članstvo v EU,
- so aktivne in imajo strokovno znanje s področja politike Evropske komisije ter so ga sposobne nuditi,
- so formalizirane,
- so pooblašene, da govorijo v imenu svojih članov,
- delujejo odprto in odgovorno,
- so pripravljene in zmožne posredovati informacije, če za njih zaprosi Komisija.

Bazo neprofitnih organizacij civilne družbe in natančnejše podatke o stalnih posvetovalnih skupinah, v katerih sodelujejo organizacije civilne družbe, najdete v bazi **CONECCS**:
http://ec.europa.eu/civil_society/coneccs/index_en.htm.

Konzultacije – posvetovanje s civilno družbo

Namen konzultacij je upoštevanje mnenj zainteresiranih strank v procesu oblikovanja politik. Konzultacije deležnikov v zgodnji fazi procesa oblikovanja politik pripomorejo k boljšemu rezultatu politik in k večji vključenosti zainteresiranih strank ter širše javnosti. Konzultacije temeljijo na različnih orodjih, kot so t. i. 'zelene' in 'bele' knjige, sporočila, dokumenti za konzultacijo, svetovalni odbori, ekspertne skupine in *ad hoc* konzultacije. Običajno konzultacije potekajo preko spleta in vključujejo različna orodja in različne faze priprave predlogov.

Seznam spletnih strani, ki so povezane s konzultacijami in dialogom s civilno družbo, najdete na: http://ec.europa.eu/civil_society/autres_en.htm.

Interaktivno oblikovanje politik: Interactive Policy Making (IPM)

Pobudo Evropske komisije za Interaktivno oblikovanje politik sestavljata dva spletna instrumenta, ki omogočata zbiranje neposrednih odzivov državljanov, potrošnikov in podjetnikov – mehanizem povratnih informacij in mehanizem spletnih konzultacij. Njun namen je izboljšati razumevanje pogleda deležnikov na politike in učenje iz njihovih izkušenj, kar bo Komisiji v pomoč pri oblikovanju prihodnjih in izboljšavi sedanjih politik. Oba instrumenta sta dostopna preko spletnega portala '[Your Voice in Europe](#)', ki je bil oblikovan v okviru pobude IPM in je osrednje mesto za konzultacije Evropske komisije.

Mehanizem spletnih konzultacij omogoča oblikovanje spletnih strukturiranih vprašalnikov, s katerimi se zbirajo mnenja in odzivi o posameznih zadevah, povezanih s politikami EU. V primerjavi z običajnimi posvetovanji so spletne konzultacije lažje za uporabnike in koristnejše za Komisijo, saj skrajšajo čas, potreben za zbiranje in analizo rezultatov, in tako omogočajo hitrejši in učinkovitejši odziv. Komisija upa, da bodo konzultacije omogočile tako oblikovanje politik, ki bodo že od samega začetka bolj upoštevala mnenja državljanov.

Številna spletna posvetovanja so bila že izvedena, instrument pa se uporablja tudi pri oblikovanju in delovanju **Posvetovalnega odbora evropskih podjetij** (European Business

Test Panel), reprezentativnega odbora podjetij v Evropi, ki bo presojal vplive novih zakonskih predlogov.

Mehanizem povratnih informacij (Feedback Mechanism) je namenjen zbiranju spontanih odzivov državljanov in podjetnikov glede vsakodnevnih problemov, ki se nanašajo na različne politike EU. Več kot 300 posrednikov (kot so Euro info centri, Evropski potrošniški centri in Kažipot za državljane) v državah članicah, državah kandidatkah in državah EFTA zbira problematične primere v bazi Komisije za povratne informacijah. To omogoča stalno spremljanje izvajanja obstoječe zakonodaje in konkreten prispevek pobudam za nove politike. Na leto je zbranih na tisoče primerov, ki jih številni generalni direktorati že uporabljajo pri oblikovanju politik.

Minimalni standardi posvetovanja

Evropska komisija je opredelila minimalne standarde komunikacije, ki so nujni za konstruktiven dialog. Pri tem je pomembna jasna vsebina procesa posvetovanja, kjer so vključene vse potrebne informacije za zagotovitev pravih odgovorov. Komisija mora posledično opredeliti, katere ciljne skupine so pomembne pri procesu komunikacije in jim zagotoviti, da bodo slišni tudi njihovi predlogi. V kontekstu konstruktivnega dialoga je Komisija zavezana, da zagotovi tudi ustrezne publikacije, kot orodje komuniciranja je predviden predvsem svetovni splet. Za zaključno dejanje je komisija predvidla komuniciranje z namenom, da pridobi povratne informacije in rezultate javne debate objavi na internetu.

Poleg minimalnih standardov konzultacij je Evropska komisija v dokumentu »Naproti večji kulturi posvetovanja in dialoga – Splošna načela in minimalni standardi za posvetovanje Komisije z zainteresiranimi stranmi« opredelila še naslednja splošna načela komuniciranja z Evropsko komisijo:

- **participacija** – Komisija zagovarja 'inkluzivni pristop' k sodelovanju, kar pomeni kar najširšo možno vključitev »policy« iniciativ;
- **odprtost in odgovornost** – Komisija verjame, da morajo biti politike evropskih institucij vidne in razumljive tudi navzven, če hočejo institucije pridobiti še na kredibilnosti in ugledu;
- **učinkovitost** – če hočemo, da je dialog med evropskimi institucijami in nevladnimi organizacijami učinkovit, je treba začeti komunikacijo, kakor hitro je mogoče. Interesne strani morajo biti v proces komunikacije vključene že od vsega začetka, da bi lahko že vplivale na definiranje glavnih ciljev in na ostale pomembne determinante prihodnjega razvoja;
- **koherentnost** – Komisija bo v dialogu z nevladnimi organizacijami vedno zagotavljala konsistentnost in transparentnost, obenem pa bo zagotovila, da s strani civilne družbe pridobi povratne informacije, zavzemala se bo tudi za neodvisno vrednotenje procesa komunikacije (dialoga).

Komisija je 3. 5. 2006 sprejela zeleno knjigo o **pobudi za preglednost v Evropi**, s katero si prizadeva za večjo odprtost in dostopnost institucij EU, boljše ozaveščenost glede porabe proračunskih sredstev EU in večjo odgovornost institucij EU do javnosti. Tako je začela

javno posvetovanje o lobiranju, pravnih obveznostih držav članic, da objavijo informacije o upravičencih do sredstev pod deljenim upravljanjem – pa tudi o načinih posvetovanj, ki jih uporablja Komisija.

Sporočilo Komisije »Naproti večji kulturi posvetovanja in dialoga – Splošna načela in minimalni standardi za posvetovanje Komisije z zainteresiranimi stranmi« najdete na: http://europa.eu.int/eur-lex/en/com/cnc/2002/com2002_0704en01.pdf.

Pobudo za preglednost najdete na: http://ec.europa.eu/comm/eti/index_en.htm.

Odzivi na pobudo so zbrani na spletni strani podpredsednika Komisije Siima Kallasa, ki je odgovoren za področje administracije: http://ec.europa.eu/commission_barroso/kallas/transparency_sl.htm. Med njimi najdete tudi odziv Civil Society Contact Group glede lobiranja, konzultacij deležnikov in transparentnosti porabe sredstev EU, ki je dostopna tudi na: http://act4europe.horus.be/code/EN/actions.asp?id_events=116.

Evropski parlament

Evropski parlament je neposredno izvoljena zakonodajna oblast EU. Od leta 1979 poslance Evropskega parlamenta neposredno volijo državljani, ki jih ti poslanci zastopajo.

Evropski parlament ima trojno vlogo:

- s Svetom si deli zakonodajno pristojnost,
- izvaja demokratični nadzor nad vsemi ustanovami EU, zlasti Komisijo,
- skupaj s Svetom je pristojen za proračun EU in lahko vpliva na porabo EU.

Poslanci EP

Od volitev leta 2004 ima Evropski parlament 732 sedežev, od tega jih 7 pripada poslanecem iz Slovenije. Poslanci ne sedijo v nacionalnih blokih, temveč po vseevropskih političnih skupinah, ki združujejo vse glavne politične stranke, ki delujejo v članicah EU. Največji politični skupini znotraj Parlamenta sta Evropska ljudska stranka (Krščanski demokrati) in Evropski demokrati (EPP-ED) ter Evropski socialisti (PES).

Odbori Evropskega parlamenta

- Zunanje zadeve	- Kultura in izobraževanje
- Razvoj	- Pravne zadeve
- Mednarodna trgovina	- Državljske svoboščine
- Proračun	- Pravosodje in notranje zadeve
- Proračunski nadzor	- Ustavne zadeve
- Ekonomske in monetarne zadeve	- Pravice žensk in enakost spolov
- Zaposlovanje in socialne zadeve	- Peticije
- Okolje, javno zdravje in varnost hrane	- Človekove pravice
- Industrija, raziskave in energetika	- Varnost in obramba
- Notranji trg in varstvo potrošnikov	- Kriza družbe "Equitable Life Assurance Society"
- Promet in turizem	- Domnevna uporaba evropskih držav za prevoz in nezakonito pridržanje ujetnikov s strani obveščevalne agencije CIA
- Regionalni razvoj	
- Kmetijstvo in razvoj podeželja	
- Ribišтво	

Seznam političnih skupin s povezavami na njihove spletne strani najdete na:

http://www.europarl.europa.eu/groups/default_sl.htm.

Seznam odborov s povezavami na njihove spletne strani (v slovenščini) najdete na:

<http://www.europarl.europa.eu/activities/expert/committees.do?language=SL>.

Slovenski poslanci v Evropskem parlamentu in njegovih odborih

Mihael Brejc

- skupina Evropske ljudske stranke (Krščanskih demokratov) in Evropskih demokratov
- podpredsednik: Pododbor za varnost in obrambo
- poslanec: Odbor za državljanske svoboščine, pravosodje in notranje zadeve, Delegacija za odnose z Južno Afriko
- namestnik: Odbor za zaposlovanje in socialne zadeve, Začasni odbor za preučitev domnev o uporabi evropskih držav za prevoz in nezakonito pridržanje ujetnikov s strani obveščevalne agencije CIA, Delegacija pri skupni parlamentarni skupščini AKP – EU

Mojca Drčar Murko

- skupina zaveznitva liberalcev in demokratov za Evropo
- poslanka: Odbor za okolje, javno zdravje in varnost hrane, Delegacija pri skupnem parlamentarnem odboru EU – Nekdanja jugoslovanska republika Makedonija
- namestnica: Odbor za regionalni razvoj, Delegacija pri Skupnem parlamentarnem odboru EU – Hrvaška, Delegacija pri evrosredozemski parlamentarni skupščini

Romana Jordan Cizelj

- skupina Evropske ljudske stranke (Krščanskih demokratov) in Evropskih demokratov
- poslanka: Odbor za industrijo, raziskave in energetiko, Delegacija za odnose z Združenimi državami Amerike
- namestnica: Odbor za proračun, Delegacija za odnose s Kanado

Jelko Kacin

- skupina zaveznitva liberalcev in demokratov za Evropo
- podpredsednik: Delegacija pri parlamentarnem odboru za sodelovanje EU – Moldavija
- poslanec: Odbor za zunanje zadeve
- namestnik: Odbor za promet in turizem, Delegacija pri skupnem parlamentarnem odboru EU – Nekdanja jugoslovanska republika Makedonija, Delegacija za odnose z državami jugovzhodne Evrope, Delegacija za odnose z Iranom, Delegacija za odnose s Korejskim polotokom

Ljudmila Novak

- skupina Evropske ljudske stranke (Krščanskih demokratov) in Evropskih demokratov
- poslanka: Odbor za kulturo in izobraževanje, Delegacija pri skupni parlamentarni skupščini AKP – EU
- namestnica: Odbor za regionalni razvoj, Delegacija za odnose z Mercosurjem

Borut Pahor

- skupina Socialdemokratov v Evropskem parlamentu
- podpredsednik: Delegacija pri skupnem parlamentarnem odboru EU – Hrvaška
- poslanec: Odbor za proračunski nadzor, Odbor za ustavne zadeve
- namestnik: Odbor za zunanje zadeve, začasni odbor za preučitev domnev o uporabi evropskih držav za prevoz in nezakonito pridržanje ujetnikov s strani obveščevalne agencije CIA

Alojz Peterle

- skupina Evropske ljudske stranke (Krščanskih demokratov) in Evropskih demokratov
- poslanec: Odbor za zunanje zadeve, Pododbor za človekove pravice, Delegacija za odnose z državami Jugovzhodne Azije in Združenjem držav jugovzhodne Azije (ASEAN)
- namestnik: Odbor za okolje, javno zdravje in varnost hrane, Delegacija pri parlamentarnem odboru za sodelovanje EU – Rusija

Spletna stran Evropskega parlamenta:

http://www.europarl.europa.eu/news/public/default_sl.htm.

Informacijska pisarna Evropskega parlamenta za Slovenijo:

<http://www.europarl.si/>.

Dialog z Evropskim parlamentom

Številne NVO platforme so vzpostavile **redne sestanke z odbori**, ki se ukvarjajo z zadevami, ki jih pokrivajo same:

- Social Platform – svet platforme se vsako leto srečuje z odborom za Zaposlovanje in socialne zadeve;
- CONCORD – združuje organizacije (nacionalne platforme) s področja razvojnega sodelovanja, dvakrat letno se srečuje z odborom za razvojno sodelovanje;
- Human Rights and Democracy Network (HRDN) – mreža, ki združuje NVO s področja človekovih pravic preko stalne posvetovalne strukture (Human Rights Contact Group) znotraj pododbora EP za človekove pravice.

Parlamentarne medskupine (intergroups) so poglobitni kanal za strukturiran dialog s poslanci Evropskega parlamenta in organizacijami civilne družbe. Medskupine so neuradne medstrankarske »grupacije«, ki poslancem omogočajo razpravo o skupnih interesih, ki niso zastopani v stalnih odborih. Sekretariat jim pogosto nudijo nevladne organizacije oz. zunanji deležniki. Je pa značilnost teh medskupin tudi nizka stopnja formaliziranosti in pomanjkanje transparentnosti – njihovega seznama zato na spletnih straneh EP ne boste našli. Nekatere med njimi so:

- *Disability intergroup* (invalidska medskupina) – ustanovljena je bila leta 1980, koordinira pa jo European Disability Forum – EDF (Evropski invalidski forum): <http://www.edf-feph.org/apdg/index-en.htm>.
- *Health and Consumer Protection intergroup* (medskupina za zdravje in varstvo potrošnikov) – od leta 2005 jo koordinirata European Public Health Alliance – EPHA (Evropska zveza za javno zdravje) in European Consumer Office – BEUC. Med njenimi člani je tudi evropska poslanka iz Slovenije Mojca Drčar Murko (ALDE). Info: <http://intergroup.epha.org/>.
- *Anti-racism diversity intergroup* (medskupina proti rasizmu in za raznolikost) – koordinira jo mreža European Network Against Racism (ENAR) – <http://www.enar-eu.org/anti-racism-diversity-intergroup/index2.html>.
- *European Parliament's Intergroup on Gay and Lesbian Rights* – www.ilga-europe.org.

Poleg tega Evropski parlament organizira **razprave** o številnih pomembnih dogodkih ali o zadevah, ki vplivajo predvsem na civilne in družbene organizacije.

Peticije Evropskemu parlamentu so ena od temeljnih pravic evropskih državljanov. Vsi državljani Evropske unije ali prebivalci države članice imajo pravico, da samostojno ali skupaj z drugimi naslovijo na Evropski parlament peticijo glede vprašanj, ki sodijo na področje delovanja Evropske unije, in ki jih neposredno zadevajo. To pravico do peticije,

ki jo zagotavlja Pogodba, lahko uporabijo tudi vsa podjetja, organizacije ali združenja s statutarnim sedežem v Evropski uniji. Peticija je lahko v obliki pritožbe ali zahteve, govori pa lahko o zadevah v javnem ali zasebnem interesu.

Predmet peticije se mora nanašati na področja dejavnosti ali pristojnosti Evropske unije, kot so: pravice evropskega državljana, kot jih določajo pogodbe, zadeve s področja varstva okolja, varstvo potrošnikov, prost pretok oseb, blaga in storitev, notranji trg, zaposlovanje in socialna politika, priznavanje poklicnih kvalifikacij, ostale težave, povezane z izvajanjem prava EU. Peticija lahko predstavlja posamezno zahtevo, pritožbo ali opombo o izvajanju zakonodaje EU, ali poziv Evropskemu parlamentu, naj sprejme stališče o določeni zadevi. Tovrstne peticije dajejo Evropskemu parlamentu možnost, da opozori na kakršne koli kršitve pravic evropskih državljanov s strani države članice, lokalnih oblasti ali druge institucije.

Odbor za peticije lahko:

- pozove Evropsko komisijo, naj izvede predhodno raziskavo in priskrbi informacije o skladnosti z ustrezno zakonodajo Skupnosti,
- posreduje peticijo drugim odborom Evropskega parlamenta v vednost ali nadaljnjo obravnavo (odbor lahko na primer v svojih zakonodajnih postopkih upošteva peticijo),
- v izjemnih primerih lahko posreduje poročilo Parlamentu, ki o njem glasuje na plenarnem zasedanju ali izvede obisk za raziskavo dejstev,
- ali sprejme ostale ustrezne ukrepe za rešitev tega vprašanja.

Informacije o postopkih in navodila za vložitev peticije pri Evropskem parlamentu najdete na: <http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?language=SL&id=49>.

Dopisovanje z državljani je storitev, ki vsakemu državljanu omogoča stik z Evropskim parlamentom, ki bo odgovoril na vsa njegova vprašanja. Elektronski poštni predal je namenjen vprašanjem, prošnjam za informacije in predlogom, naslovljenim na Evropski parlament s strani javnosti. Vsa vprašanja se morajo nanašati na zadeve v pristojnosti Evropske unije.

Elektronski naslov Evropskega parlamenta je:

<http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?language=SL&id=48>.

Svet Evropske unije

Svet EU je osrednja institucija odločanja EU. Včasih je bila znana pod imenom 'Svet ministrov', danes pa se uporablja okrajšava 'Svet'. Je zakonodajno telo EU, ki zastopa države članice. Predsedovanje Svetu EU kroži – vsakih 6 mesecev ga prevzame druga država.

Svet EU ima šest ključnih odgovornosti:

- sprejemanje evropskih zakonov; na mnogih področjih sprejema zakone skupaj z Evropskim parlamentom;
- usklajevanje širših ekonomskih politik držav članic;
- sklepanje mednarodnih sporazumov med EU in eno ali več državami oz. mednarodnimi organizacijami;
- potrjevanje proračuna EU, skupaj z Evropskim parlamentom;
- razvoj skupne zunanje in varnostne politike EU, ki temelji na smernicah, ki jih je načrtoval Evropski svet;
- usklajevanje sodelovanja med nacionalnimi sodišči in policijami v kazenskih zadevah.

Sestave Sveta

Svet zastopa države članice in njegovih sestankov se udeležuje po en minister iz vsake nacionalne vlade EU. Od teme, ki je na dnevnem redu, je odvisno kateri minister se bo udeležil sestanka.

Skupaj je 9 različnih sestav Sveta:

- Splošne zadeve in zunanji odnosi;
- Ekonomske in finančne zadeve – ECOFIN;
- Pravosodje in notranje zadeve;
- Zaposlovanje, socialna politika, zdravje in potrošniške zadeve;
- Konkurenčnost (notranji trg, industrija in raziskovanje);
- Promet, telekomunikacije in energija;
- Kmetijstvo in ribištvo;
- Okolje;
- Izobraževanje, mladi in kultura.

V Bruslju ima vsaka država članica stalno predstavništvo, ki jo zastopa in brani njene nacionalne interese na ravni EU. Vodja vsakega predstavništva je v bistvu ambasador svoje države pri EU. Ti ambasadorji – stalni predstavniki – se tedensko sestajajo v okviru Odbora stalnih predstavnikov – COREPER. Vloga tega odbora je pripraviti delo Sveta (z izjemo kmetijskih zadev, ki jih obravnava poseben odbor za kmetijstvo). Odboru COREPER pomagajo številne delovne skupine, ki jih sestavljajo funkcionarji iz državnih uprav.

Spletna stran Sveta EU:

http://consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?lang=SL.

Dialog s Svetom EU

Čeprav redna in formalizirana struktura dialoga s Svetom EU ne obstaja, do dialoga vseeno prihaja – predvsem na *ad hoc* osnovi in na pobudo nevladnih organizacij. Glede na relativno zaprtost Sveta pomemben napredek predstavlja odločitev, ki je vključena v novo evropsko ustavo in obvezuje Svet ministrov, da odpre svoja vrata, ko sprejema zakone.

Delovne skupine in specializirani odbori Sveta so ključni v političnem procesu, vendar so v glavnem zaprti tako za nevladne organizacije kot za splošno javnost. Kljub temu pa obstaja nekaj primerov dobre prakse in do stikov oz. sestankov vseeno prihaja:

- Social platform ima tako sestanke z Social Protection Committee ali z European Peace Building Liaison Office in CIVCOM (Civilian Crisis Management Committee).
- Redne odnose z Council Working Group on Human Rights (COHOM) imajo Amnesty International, FIDH in Human Rights Watch, ki mu pred njegovimi mesečnimi sestanki posredujejo svoja strokovna mnenja.

Predsedovanje Svetu EU tudi postaja pomembna točka kontakta za nevladne organizacije, saj lahko pomaga zagotoviti, da bo agenda prihajajočih šestih mesecev vključevala tematike, ki se jih tičejo, in da bo civilni dialog integriran skozi vse delo, ki se ga predsedstvo namerava lotiti. Dialog med nevladnimi organizacijami in predsedovanjem obsega tako participacijo kot organizacijo dogodkov, ki se navezujejo na prioritete vsakokratnega predsedovanja. Nekatere nevladne organizacije tudi ocenjujejo dosežke predsedovanj – taki oceni sta 'test' Social platform in 'memorandum' EEB – European Environmental Bureau.

Vendar glede relativnega pomanjkanja odprtosti in stikov s Svetom CSCG opozarja, da pomanjkanje vseevropskega dialoga še ne pomeni nujno tudi odsotnosti kakršnega koli dialoga – člani Sveta EU (resorni ministri iz držav članic) so namreč (lahko) bolj vključeni v dialog v svojih državah. Svetu EU se je mogoče približati tudi preko nacionalne ravni ter preko **stalnih predstavništev v Bruslju**, ki so v stalnem stiku z domačimi administracijami.

Dostop do dokumentov institucij EU

Člen 255 Pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti določa, da imajo državljani in prebivalci Evropske unije pravico dostopa do dokumentov Evropskega parlamenta, Sveta in Komisije.

Evropski parlament

Parlament želi, da je njegovo delo javnosti znano in razumljivo, zato državljanom daje na voljo register, ki jim omogoča dostop do različnih dokumentov institucije. Ta register dokumentov javnosti omogoča iskanje po dejavnostih Parlamenta, namenjen pa je obveščanju državljanov o obstoju različnih dokumentov Parlamenta in omogočanju dostopa do le-teh. Iskalnik javnega registra dokumentov EP (skupaj z navodili za iskanje dokumentov in seznamom dokumentov) najdete na:

<http://www.europarl.europa.eu/registre/recherche/RechercheSimplifiee.cfm?langue=SL>.

Evropska komisija

Dokument Dostop do dokumentov Evropske komisije – vodnik za državljane (v slovenščini) najdete na: <http://ec.europa.eu/transparency/citguide/docs/sl.pdf>.

Svet EU

Javni register vsebuje reference dokumentov Sveta, pripravljenih od 1. januarja 1999 dalje. V registru je prikazano do katerih dokumentov je javnosti dostop že omogočen. Njihova vsebina se torej lahko prikaže in prenese neposredno iz podatkovne baze. Za javne dokumente, ki niso neposredno dostopni, se lahko zaprosi pri službi za obveščanje javnosti Sveta. Register najdete na:

http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=254&lang=SL&mode=g.

Civilni dialog na različnih področjih politik

Poleg velike raznolikosti dialoga med institucijami so stopnje in oblike dialoga odvisne tudi od politik EU – od pristojnosti EU na posameznih področjih in političnih instrumentih, ki se na teh področjih uporabljajo. Najprej morate ugotoviti, kakšen je dejanski vpliv EU na vaše interesno področje. Pri zadevah, ki sodijo v “izključno” pristojnost EU (npr. skupna kmetijska politika), je potencialni vpliv še posebej velik. Vedno večji pa je tudi vpliv na področjih t. i. deljene pristojnosti (npr. socialna vprašanja, razvoj) in celo na področjih, ki tradicionalno sodijo med pristojnosti držav članic (npr. preseljevanje, kultura). Po petdesetih letih evropske integracije, skorajda ne obstajajo več področja, kjer EU ne bi imela nobenega vpliva.

Evropska ustava je na področju pristojnosti Evropske unije⁷ naredila korak naprej od prejšnjih pogodb s tem, da jih je natančneje razmejila na tri kategorije: področja, kjer ima EU izključno zakonodajno pristojnost, področja, ki jih EU ureja skupaj z državami članicami in si torej z njimi deli zakonodajno pristojnost ter področja, ki so v pristojnosti držav članic in jih EU le dopolnjuje in podpira.

1. Področja, kjer ima EU izključno zakonodajno pristojnost. Njena zakonodaja prevlada med zakoni držav članic in tako vse države sledijo skupnim pravilom:

- Carinska politika: http://europa.eu/pol/cust/index_sl.htm,
- Ekonomska in monetarna politika: http://europa.eu/pol/emu/index_sl.htm,
- Konkurenca: http://europa.eu/pol/comp/index_sl.htm,
- Zunanja trgovinska politika: http://europa.eu/pol/comm/index_sl.htm.

2. Področja, ki jih EU ureja skupaj z državami članicami in si torej z njimi deli zakonodajno pristojnost. Če pa EU na teh področjih izda zakon, so ga države članice dolžne upoštevati:

- Notranji trg: http://europa.eu/pol/singl/index_sl.htm,
- Zaposlovanje in socialne zadeve: http://europa.eu/pol/socio/index_sl.htm,
- Regionalna in kohezijska politika: http://europa.eu/pol/reg/index_sl.htm,
- Kmetijska politika: http://europa.eu/pol/agr/index_sl.htm,
- Ribišтво: http://europa.eu/pol/fish/index_sl.htm,
- Okolje: http://europa.eu/pol/env/index_sl.htm,
- Varstvo potrošnikov: http://europa.eu/pol/cons/index_sl.htm,
- Javno zdravje: http://europa.eu/pol/health/index_sl.htm,
- Promet: http://europa.eu/pol/trans/index_sl.htm,
- Energija: http://europa.eu/pol/ener/index_sl.htm,
- Človekove pravice: http://europa.eu/pol/rights/index_sl.htm.

3. Področja, ki so v pristojnosti držav članic in jih EU le dopolnjuje in podpira, ne more pa držav članic nadomestiti:

⁷ (<http://evropa.gov.si/pristojnosti/>)

- Izobraževanje, usposabljanje, mladina: http://europa.eu/pol/educ/index_sl.htm,
- Varnost živil in prehrane: http://europa.eu/pol/food/index_sl.htm,
- Podjetja: http://europa.eu/pol/enter/index_sl.htm,
- Raziskave in inovacije: http://europa.eu/pol/rd/index_sl.htm,
- Davčna politika: http://europa.eu/pol/tax/index_sl.htm,
- Kultura: http://europa.eu/pol/cult/index_sl.htm,
- Informacijska družba: http://europa.eu/pol/infso/index_sl.htm,
- Avdiovizualna politika: http://europa.eu/pol/av/index_sl.htm.

Dodatno so še področja, ki jih članice urejajo na medvladni ravni, odločitve o njih pa sprejema Evropski svet enoglasno:

- Pravosodje in notranje zadeve: http://europa.eu/pol/justice/index_sl.htm,
- Zunanja in varnostna politika: http://europa.eu/pol/cfsp/index_sl.htm,
- Zunanji odnosi: http://europa.eu/pol/ext/index_sl.htm,
- Širitev: http://europa.eu/pol/enlarg/index_sl.htm,
- Proračun: http://europa.eu/pol/financ/index_sl.htm.

Civil Society Contact Group⁸ je naredil oceno dialoga po področjih politik. Visoka stopnja strukturiranega dialoga obstaja na področjih, pri katerih ima EU pristojnost že dalj časa, vendar se dialog razvija tudi na področjih, na katerih je EU dobila pristojnosti šele v spremembah pogodb v 90-ih letih:

- okolje spada pod pristojnost EU že od leta 1986 (Single European Act), dialog pa se je razvil (tako kot drugod po svetu) že v 70-ih letih;
- razvojno sodelovanje – sodelovanje z nevladnimi organizacijami se je začelo z Lomé konvencijo, ki je bila sprejeta 1975. leta;
- enakost med moškimi in ženskami je v pristojnosti EU že od Rimske pogodbe od leta 1957;
- na področjih pravice, svobode in varnosti ter kulture, ki sta bila vpeljana v pogodbah v 90-ih letih je manj formaliziranih interakcij;
- nasprotno pa se strukturiran dialog pojavlja na področjih sociale, javnega zdravja in zunanjih zadev, ki so bile prav tako vpeljane v 90-ih letih.

Največ strukturiranih odnosov je v 1. stebri (ki je pod pristojnostjo Skupnosti), manj pa v 2. (Skupna zunanja in varnostna politika) ter 3. (Pravosodje in notranje zadeve). Dialog na področju migracij in azila se je tako razvijal predvsem od vključevanja področja v pristojnost Skupnosti odkar je Amsterdamska pogodba stopila v veljavo leta 1999.

Dialog je najbolj razvit na področjih, ki so v izključni pristojnosti EU (npr. trgovina) in kjer si pristojnosti deli z državami članicami (kot so okolje, razvoj, migracije, enakost spolov, idr.) kot pa na področjih, kjer ima le podporno vlogo (npr. kultura). Civilni dialog se je razvil v prvi vrsti na tistih področjih, kjer ima EU regulatorne pristojnosti. Predvsem se osredotoča na zakonodajo – pa tudi na instrumente, kot je odprta metoda koordinacije na področjih socialnih zadev, zaposlovanja, mladine in

⁸ Civil Dialogue: Making it work better, 2006.

vseživljenjskega učenja in pri katerih se civilna družba vključuje na vseh ravneh – EU, nacionalni in lokalni. Pri področjih, na katerih so instrumenti politik vezani predvsem na programe skupnosti – kot je to primer pri kulturi – pa je dialoga manj.

Poleg tega se določena področja (enakost med moškimi in ženskami, okolje, kultura, zaščita potrošnikov, idr.) vse bolj vpeljujejo horizontalno v ostale politike, kar omogoča preseganje določenih omejitev za civilni dialog, ki izhajajo iz pristojnosti EU na posameznih področjih.

3. EVROPSKE NVO MREŽE – AKTERJI CIVILNEGA DIALOGA

Z vključitvijo Slovenije v Evropsko unijo se je za slovenske nevladne organizacije odprla vrsta novih priložnosti in spodbud za čezmejno povezovanje. Možnost delovanja v širšem evropskem okolju predstavlja tudi številne izzive, predvsem pa potrebo nevladnih organizacij, da se bolje seznanijo z delovanjem institucij in politikami Evropske unije ter evropskimi nevladnimi organizacijami in mrežami. Prav slednje lahko pomembno prispevajo k učinkovitejšemu uveljavljanju nevladnih organizacij v širšem evropskem prostoru.

Mreže namreč prispevajo h krepitvi nevladnih organizacij, saj zagotavljajo informacije, izmenjavo znanj med članskimi organizacijami in izmenjavo primerov dobrih praks in inovativnih pristopov. Mnoge nudijo informacije o finančnih virih in zagotavljajo iskanje projektnih partnerjev. Z organizacijo različnih dogodkov, kot so srečanja, delavnice, seminarji ali konference, skrbijo za stalno povezovanje in izmenjave med članskimi organizacijami.

Na evropski ravni povečujejo vpliv nevladnih organizacij v odnosu do institucij EU, saj jim omogočajo boljši dostop do ključnih akterjev in si prizadevajo za obravnavo ključnih vprašanj znotraj institucij. Svojim članom pri uveljavljanju skupnih interesov omogočajo usklajeno delovanje – z oblikovanjem skupnega nastopa organizacij, oblikovanjem politik, lobiranjem, vodenjem kampanj na nacionalni in evropski ravni, obveščanjem medijev in ozaveščanjem javnosti.

Tudi Evropska komisija v svojih dokumentih večkrat poudarja, kako pomembno je povezovanje NVO, saj evropske mreže NVO s tem, ko spodbujajo nacionalne NVO k sodelovanju pri uresničevanju skupnih ciljev, prispevajo k oblikovanju "evropskega javnega mnenja" ter hkrati tudi k spodbujanju evropskega združevanja. Komisija spodbuja organizacije naj sodelujejo v združenjih in mrežah na evropski ravni, saj takšne organizacije izboljšajo učinkovitost posvetovalnega postopka.

Evropske nevladne mreže tako tudi slovenskim nevladnim organizacijam zagotavljajo priložnosti na različnih ravneh sodelovanja – izmenjavo informacij, sodelovanje v partnerstvih in uveljavljanje skupnih interesov na politični ravni.

Več o mreženju na EU ravni lahko preberete v CNVOS-ovi publikaciji **Mreženje NVO**, ki je dostopna na spletni strani: www.cnvos.si (Publikacije).

CNVOS je v analizi vključenosti slovenskih NVO v evropske mreže (Mreženje nevladnih organizacij, 2005) primerjalno ocenjeval stanje mreženja oziroma povezovanja na evropski ravni v posamezni državi z analizo števila članic iz posamezne države EU v 100 izbranih mrežah in številom mrež, v katerih se kot članica pojavi vsaj ena organizacija iz posamezne države. Vključevanje nevladnih organizacij iz izbranih držav v dialog z institucijami EU je naredila tudi Civil Society Contact Group v svoji študiji »Civil Dialogue – Making it work better« (CSCG, 2006).

Spodnje primerjave delovanja in povezovanja nevladnih organizacij iz Velike Britanije, Nizozemske, Poljske, Latvije in Slovenije na EU ravni so narejene na podlagi omenjenih analiz. Dodani so še novejši izsledki, ki jih je CNVOS od novembra 2006 zbiral o članstvu slovenskih NVO v evropskih mrežah. Podatki so bili pridobljeni s pomočjo vprašalnika, na podlagi katerega CNVOS opravlja analizo potreb NVO – vanj smo vključili tudi vprašanja, s katerimi smo ugotavljali vključenost NVO v evropske mreže, koristi takega članstva in težave s katerimi se NVO srečujejo pri svojem delovanju na evropski ravni.

Primerjava številčnosti članstva v mrežah med (izbranimi) državami članicami EU.

Država – število članic v mrežah (mesto – od 25):

Velika Britanija 797 (1.)

Nizozemska 270 (10.)

Poljska 121 (17.)

Slovenija 62 (21.)

Latvija 50 (25.)

Zastopanost (izbranih) držav z vsaj eno organizacijo v mreži (mesto – od 25):

Nizozemska 89 (2.)

Velika Britanija 79 (6.)

Poljska 56 (18.)

Slovenija 51 (19.)

Latvija 37 (25.)

Velika Britanija

V evropskih mrežah je najštevilčnejše članstvo iz Velike Britanije. V 100 mrežah je včlanjenih kar 797 britanskih organizacij⁹. Rezultat potrjuje dejstvo, da ima nevladni sektor v Veliki Britaniji dolgo zgodovino in da je med najrazvitejšimi v svetu. V Veliki Britaniji se nevladni sektor opredeljuje kot dobrodelni sektor (angl. Charitable sector) ali volonterski sektor (angl. voluntary sector), saj je poudarek na finančnih prispevkih v

⁹ Na drugem mestu po številu članstva v mrežah je Belgija s 548 organizacijami v 100 mrežah, ki so bile vključene v raziskavo. Belgija ima predvsem v Bruslju veliko NVO, ki delujejo tako na nacionalni kot na evropski ravni. V Bruslju ima sedež mnogo evropskih in mednarodnih mrež, ki se med seboj povezujejo, sodelujejo in vključujejo v posvetovalne procese ter lobirajo v evropskih institucijah in pomembnih organih. Večje mednarodne mreže imajo v Bruslju evropsko pisarno oziroma sedež za delovanje na evropski ravni. Število članstva v mrežah je torej zelo povezano z dejstvom, da je Bruselj sedež vseh večjih institucij EU.

dobrodelne namene in na velikem številu prostovoljcev, ki prispevajo k boljšemu in učinkovitejšemu delu organizacij.

Nevladne organizacije, ki na nacionalni ravni uživajo prednosti strukturiranega dialoga z vlado (ki temelji na t. i. Compactu)¹⁰, imajo relativno malo dialoga z institucijami EU. Mnoge se pri delovanju na EU ravni tako kot druge naslanjajo na delovanje evropskih mrež s sedežem v Bruslju – izjema so velike NVO platforme, kot je NCVO – National Council of Voluntary Organisations, ki informacije o EU izmenjuje preko evropske skupine (European Group), ki vključuje okrog 300 predstavnikov NVO, ki se ukvarjajo z EU. NCVO zagovarja tudi bolj strukturiran civilni dialog na EU ravni, ki bi temeljil na podobnem sporazumu, kot je Compact.

Nizozemska

Nizozemska sodi med države, ki imajo po vsaj eno organizacijo vključeno v kar 89 od 100 mrež – kar pomeni, da so njihovi interesi zastopani v večini mrež, ki delujejo na evropski ravni. Je tudi država, ki ima največji delež zaposlenih v nevladnem sektorju – kar je po oceni dr. Andreje Črnak Meglič (povzeto po predstavitvi na sestanku slovenskih NVO s Social Platform, 15. 12. 2006) eden najpomembnejših kazalcev razvitosti nevladnega sektorja – v letu 1995 je delež znašal 12,4 odstotkov (pri čemer je bilo povprečje 4,9 odstotka).

Nizozemske NVO nimajo krovne NVO platforme, ki bi se ukvarjala in zastopala prekosektorske teme. Kljub precejšnjim sredstvom se nizozemske NVO tako večinoma ne vključujejo v splošne EU debate, temveč si to delo delijo z evropskimi NVO mrežami.

Nove države članice

10 držav, ki so se pridružile EU 1. maja 2004, se nahaja na dnu lestvice glede vključevanja v evropske in mednarodne mreže. Te države imajo slabše razvit nevladni sektor, obenem pa tudi kratko zgodovino povezovanja in sodelovanja z drugimi NVO. Predvideva se lahko, da se bo članstvo sčasoma povečevalo, posebej sedaj, ko so države vključene v EU in tudi civilna družba spoznava pomembnost vplivanja na odločitve na evropski ravni.

Poljska je imela 2001–2005 NVO pisarno v Bruslju (ki jo je vodil Forum for Non-governmental Initiatives - FIP), katere cilj je bil zagotavljati NVO-jem informacije o EU zadevah in uveljavljati interese poljskega tretjega sektorja v Bruslju. Vključevanje poljskih NVO v evropske mreže je pomembno predvsem z vidika informiranja in njihovega dialoga z institucijami EU – vendar opozarjajo, da mnogokrat niso obravnavane kot enakopravni partnerji znotraj le-teh.

Latvija je med najmanj zastopani v mrežah, tako po številu organizacij kot mrež, v katere je vključena vsaj ena organizacija. Latvijske NVO v glavnem nimajo dovolj sredstev in informacij, da bi se vključevale v procese oblikovanja evropskih procesov. Kljub temu pa nacionalna NVO platforma – Latvian Civic Alliance, ki je bila ustanovljena leta 2004 – in njene povezave z evropskimi mrežami, kot so European Platform in CONCORD, skrbijo za to, da razkorak med njimi in Evropo ni tako velik, kot je v drugih novih državah članicah.

¹⁰ Več o civilnem dialogu v veliki Britaniji in omenjenem sporazumu med vlado in NVO sektorjem najdete v CNVOS-ovi publikaciji »NVO – akter pri oblikovanju politik?« (CNVOS, 2005).

Slovenija je po številu članic v mrežah na seznamu držav EU med zadnjimi. Le 62 organizacij je vključenih v 100 izbranih mrež. Večinoma je v posamezno mrežo vključena le po ena organizacija. Rezultati potrjujejo dejstvo, da je nevladni sektor v Sloveniji slabo razvit in organiziran, razdrobljen ter nepovezan. NVO in organizacije civilne družbe se ne vključujejo v mreže in ne povezujejo z NVO iz drugih držav EU.

Slovenija ima člansko organizacijo v 51-ih mrežah od 100 vključenih v analizo, kar jo uvršča na 19. mesto. V kar 49-ih mrežah pa ni zaslediti članstva iz Slovenije - NVO v Sloveniji bodo torej morale še spoznati pomembnost mreženja in sodelovanja ter posledično vplivanja na evropske odločitve.

V nadaljevanju so predstavljeni nekateri podatki, ki smo jih zbrali o članstvu slovenskih NVO v evropskih mrežah. Podatki so bili pridobljeni s pomočjo vprašalnika, na podlagi katerega CNVOS opravlja analizo potreb NVO. Vanj smo vključili tudi vprašanja, s katerimi smo ugotavljali delež organizacij, vključenih v evropske mreže in koristi takega članstva. **Na vprašanje, ali so člani evropskih mrež, je pritrtilno odgovorilo 35,4 odstotka vprašanih, ki so prednosti in ugodnosti članstva ocenili s povprečno oceno 3,34 (kjer je 1 – malo ugodnosti, 5 - ogromno ugodnosti).**

Vprašani so tudi navedli, v katerih mrežah so člani - zaradi njihove velike raznolikosti navajamo samo nekatere, ki so vidnejše v dialogu na EU ravni oz. je njihovo področje vezano na spodbujanje aktivnega (evropskega) državljanstva.

European Consumers' Organisation – BEUC

www.beuc.org

Organizacija evropskih potrošnikov BEUC je federacija 36. neodvisnih nacionalnih organizacij iz Evropske unije, držav članic in članic enotnega evropskega prostora. Njena naloga je uveljavljati in ščititi interese vseh evropskih potrošnikov in v njihovem interesu vplivati na razvoj politik Evropske unije.

Njen cilj je v političnem procesu Evropske unije ščititi in uveljavljati interese evropskih potrošnikov kot kupcev ali uporabnikov izdelkov in storitev. Na temelju kolektivnega znanja in izkušenj skupaj s člani in članicami oblikuje politična stališča, ki predstavljajo osnovo za kampanje. Prispeva strokovne podlage o temah, ki imajo neposredne ekonomske in pravne posledice za potrošnike ali vplivajo na njihovo zdravje, varnost in okolje. Vse bolj se osredotočajo na vprašanja kakovosti, socialna in etična vprašanja ter posebno pozornost posvečajo potrebam najbolj ranljivih državljanov in državljanek, vključno z otroki in starejšimi.

CONCORD

www.concordeurope.org

CONCORD je evropska konfederacija nevladnih organizacij za pomoč in razvoj. Njenih 18 mednarodnih mrež in 19 nacionalnih zvez iz držav članic EU in držav kandidatk v institucijah EU predstavlja več kot 1500 evropskih nevladnih organizacij.

Poglavitni cilj konfederacije je z združeno strokovnostjo in skupnim nastopom povečati vpliv evropskih razvojnih NVO na evropske institucije. Največji prednosti konfederacije sta njena sposobnost sprejemati skupna stališča članskih organizacij ter izmenjava znanj in sposobnosti v obravnavanju poglavitnih vprašanj evropske razvojne politike. Njena moč je tudi v njeni sposobnosti predvidevanja razvoja odnosov med severom in jugom, kar daje nevladnim organizacijam s tega območja možnost odzivanja na tekoče dogajanje ter vključevanje v oblikovanje prihodnjega evropskega razvojnega sodelovanja.

Mental Health Europe – Sante Mentale Europe

<http://www.mhe-sme.org>

Mental Health Europe je nevladna organizacija, ki si prizadeva za promocijo pozitivnega duševnega zdravja, preprečevanje duševnih težav, izboljšanje nege, zagovorništvo in varstvo človekovih pravic (bivših) uporabnikov in uporabnic duševnega zdravljenja in psihiatričnih bolnikov in bolnic. Vrednote Mental Health Europe temeljijo na sodelovanju, dostojanstvu, spoštovanju, enakih pravicah, svobodi izbire in demokraciji. Mental Health Europe ima 81 članskih organizacij v 30-ih evropskih državah in 75 individualnih članov in članic.

European Forum for the Arts and Heritage – EFAH

<http://www.efah.org>

EFAH je leta 1994 ustanovljena platforma za razvoj kulturne politike v Evropi. Je stičišče za aktivne kulturne operaterje v Evropi in mrežna organizacija, ki spodbuja pristno debato in razvoj politik. EFAH ima 65 članskih organizacij na lokalni, regionalni, nacionalni in evropski ravni. Njen namen je dvigniti raven priznanja kulturne razsežnosti Evrope - prek dialoga z evropskimi odločevalci, na katere poskuša vplivati glede njihovega razumevanja in akcij. Svojim članom omogoča, da v svoje vsakodnevno delo vpeljejo širši evropski kontekst in podpira široko pojmovanje kulturne politike kot dejavnika družbenega razvoja.

European Citizen Action Service – ECAS

www.ecas.org

ECAS je bil ustanovljen leta 1990 kot mednarodna neprofitna organizacija, neodvisna od političnih strank, komercialnih interesov in institucij EU. Poslanstvo združenja je omogočati nevladnim organizacijam in posameznikom izražanje ter uveljavljanje mnenj v Evropski uniji. Članstvo ECAS je v državah članicah EU in državah kandidatkah aktivno na različnih področjih, kot so državljanske pravice, kultura, razvoj, zdravje in socialna blaginja.

ECAS si prizadeva za krepitev civilne družbe v Evropski uniji, pri čemer izvaja različne aktivnosti, informira in ustvarja ravnotežje med javnimi interesi in lobiranjem korporacij. Njegovo delo je usmerjeno k t. i. trem C-jem: civilni družbi (Civil society) v razširjeni EU, državljskim pravicam (Citizen's rights) ter državljanstvu in vladanju (Citizenship and governance).

European Federation of Older Persons – EURAG

www.eurag-europe.org

EURAG je leta 1962 ustanovljena neprofitna organizacija s sedežem v Luksemburgu in generalnim sekretariatom v avstrijskem Gradcu. Prek svojih članskih organizacij EURAG zastopa milijone starejših v Evropi in si prizadeva za dvig kvalitete njihovega življenja na družbeni, socialni in politični ravni. Še posebno si prizadeva za koordinacijo, sodelovanje in izmenjavo mnenj s storitvenimi in strokovnimi organizacijami, skupinami za samopomoč ter posameznicami in posamezniki. Za izmenjavo izkušenj in uveljavljanje vloge in priložnosti starejših v Evropi organizira mednarodne kongrese. EURAG je vzpostavil delovne skupine in odbore, ki predlagajo posamezne teme v obravnavo Evropskemu parlamentu, komisiji, Svetu Evrope in drugim, ki se ukvarjajo s starejšimi. EURAG je član Platforme evropskih socialnih NVO v Bruslju.

European Women's Lobby – EWL

<http://www.womenlobby.org>

EWL je največja koordinacija evropskih nevladnih ženskih organizacij v EU. Cilj EWL je doseči enakopravnost žensk in moških v Evropi, enake pravice in priložnosti za ženske, vključno z migrantkami, etničnimi manjšinami in najbolj zapostavljenimi skupinami v družbi. Na ravni EU deluje kot vezni člen med načrtovalci politik in organizacijami žensk, ki predstavljajo večino civilne družbe v Evropi. EWL spodbuja izvajanje Evropske socialne politike in vključevanje žensk v

koordinacijo med institucijami EU in državami, še posebno v vzhodni Evropi. Vloga EWL je zastopanje interesov članskih organizacij v institucijah EU in oblikovanje kampanj na evropski ravni.

V nekaterih telesih omenjenih evropskih nevladnih organizacij/mrež so tudi slovenski predstavniki:

- European federation of older persons – EURAG: podpredsednica Generalnega sveta;
- MHE – Mental health Europe: član sveta;
- BEUC – The European Consumers' Organization: podpredsednica.

NVO iz novih držav članic se pogosto ne čutijo dovolj vključene v sprejemanje odločitev v evropskih mrežah, katerih članice so. Kot eden od kazalcev njihove kakovostne participacije znotraj evropskih mrež lahko služi zastopnost **NVO predstavnikov iz posameznih držav v telesih mrež.**

CNVOS je (delen) seznam evidentiranih slovenskih NVO predstavnikov v telesih evropskih nevladnih organizacij/mrež oblikoval na podlagi rezultatov projekta »Sistem evidentiranja in podpore članom NVO v organih uveljavljenih evropskih nevladnih organizacijah«, ki je del Mehanizma za podporo članom NVO za udeležbo na EU ravni in je namenjen spodbujanju aktivne vloge predstavnikov slovenskih nevladnih organizacij na evropski ravni. Namen projekta¹¹ je vzpostaviti trajni mehanizem podpore sodelovanja slovenskih predstavnikov NVO v upravljalnih organih evropskih NVO mrežnih organizacij. Namen mehanizma je vzpostaviti sistem finančne podpore tistim slovenskim predstavnikom NVO, ki sodelujejo kot člani v organih evropskih nevladnih mrežnih organizacij za primere, ko ti ne dobijo povrnjenih stroškov prevoza in namestitve iz drugih virov.

¹¹ Projekt je financiran s strani sklada Trust for Civil Society for Central and Eastern Europe za izvedbo programa Dobra družba, v okviru katerega se izvaja tudi podprogram Izboljšanje pogojev delovanja NVO.

4. FINANČNA SREDSTVA ZA SPODBUJANJE AKTIVNEGA EVROPSKEGA DRŽAVLJANSTVA

Omogočanje civilnega dialoga je prioriteta Evropske komisije že vrsto let. Leta 2004 pa je bil prvič oblikovan program Skupnosti za spodbujanje aktivnega evropskega državljanstva, ki je predstavljal pravni okvir podporam za promocijo evropskega državljanstva v obdobju 2004–2006.

Nov akcijski program Evropa za državljane bo v obdobju 2007–2013 zagotovil nadaljevanje obstoječega programa. Njegov namen je nasloviti največji izziv, s katerim se sooča Evropska unija, tj. **kako preseči prepad med državljani in Evropsko unijo.**

Nov program bo izboljšal možnosti za participacijo državljanov pri oblikovanju Evrope in jim omogočil, da v polni meri prevzamejo svoje dolžnosti evropskega državljanstva. Spodbujal bo sodelovanje med državljani in njihovimi organizacijami iz različnih držav tako, da se bodo lahko srečevali, sodelovali in razvijali svoje pobude v evropskem okolju. Medkulturne izmenjave bodo prispevale k boljšemu vzajemnemu poznavanju kulture in zgodovine evropskih narodov.

Osrednjo spletno stran programa »Evropa za državljane« najdete na:
http://eacea.ec.europa.eu/citizenship/index_en.htm.

Evropa za državljane 2007–2013

Evropska komisija, Evropski parlament in Svet Evropske unije so se dogovorili o ustanovitvi programa Evropa za državljane, ki vzpostavlja pravni okvir za podporo širokega obsega dejavnosti in organizacij, ki spodbujajo „aktivno evropsko državljanstvo“, tj. udeležbo državljanov in organizacij civilne družbe v procesu evropskega povezovanja.

Splošni cilji programa Evropa za državljane naj bi prispevali k:

- dajanju priložnosti za državljane za vzajemno delovanje in sodelovanje pri gradnji še tesneje povezane Evrope, ki je demokratična in usmerjena v svet, združena in obogatena zaradi svoje kulturne raznolikosti, in tako razvijati državljanstvo Evropske unije;
- razvijanju občutka evropske identitete, ki temelji na skupnih vrednotah, zgodovini in kulturi;
- pospeševanju občutka lastništva Evropske unije med državljani;
- krepitvi strpnosti in medsebojnega razumevanja med evropskimi državljani ob spoštovanju in spodbujanju kulturne in jezikovne raznolikosti ter prispevanju k medkulturnemu dialogu.

Struktura programa Evropa za državljane

Da bi dosegli te cilje, program Evropa za državljane predlaga štiri akcije, razdeljene na različne ukrepe.

Akcija 1 – Aktivni državljani za Evropo, ki državljane vključuje bodisi z dejavnostmi, povezanimi s partnerstvi med mesti, bodisi z drugimi vrstami projektov državljanov.

Akcija 2 – Aktivna civilna družba v Evropi, usmerjena v organizacije civilne družbe, bodisi s strukturno podporo na podlagi programa dela na evropski ravni bodisi s podporo za transnacionalne projekte.

Akcija 3 – Skupaj za Evropo, ki vključuje zelo odmevne dogodke, študije in informacijska orodja.

Akcija 4 – Aktivno evropsko spominjanje, ki podpira akcije, namenjene ohranjanju krajev in arhivov, povezanih z deportacijami ter spominskim žalnim slovesnostim za žrtve nacizma in stalinizma in prispeva h globokemu razmišljanju o poreklu in prihodnosti evropskega povezovanja.

Akcija 1 – Aktivni državljani za Evropo

Ta akcija je usmerjena prav na aktivnosti, ki vključujejo državljane. Te aktivnosti spadajo pod naslednja dva tipa ukrepov.

Town-twinning – partnerstva med mesti

Ta ukrep je namenjen aktivnostim, ki vključujejo ali spodbujajo neposredne izmenjave med evropskimi državljani preko njihove udeležbe v aktivnostih town-twinninga in spodbujajo mreženje in sodelovanje med povezanimi mesti.

Projekti državljanov in podporne aktivnosti

Ta ukrep lahko podpira vrsto projektov, ki imajo transnacionalno in čezsektorsko razsežnost in neposredno vključujejo državljane. Takšni projekti naj bi združevali državljane iz različnih sredin, ki sodelujejo ali razpravljajo o skupnih evropskih temah, na lokalni ali evropski ravni. Pri tem naj bi bile uporabljene inovativne metode, ki omogočajo participacijo državljanov. Da bi izboljšali projekte town-twinninga in projekte državljanov, podpirajo tudi različne ukrepe z izmenjavo najboljših praks, združevanje strokovnega znanja med deležniki in razvoj novih veščin.

Akcija 2 – Aktivna civilna družba v Evropi

Ta akcija je usmerjena k organizacijam civilne družbe in možganskih trustov (think-tankov), ki bodo prejeli bodisi strukturno podporo na osnovi njihovega delovnega programa (operativne podpore) ali podporo za transnacionalne projekte (akcijske podpore). To akcijo sestavljajo trije ukrepi.

Strukturna podpora evropskim organizacijam za raziskavo javnih politik (think-tanki)

Ta ukrep je namenjen krepitvi institucionalnih zmožnosti evropskih organizacij za raziskavo evropskih javnih politik (think-tankom), ki lahko zagotavljajo nove ideje in refleksijo glede evropskih tem, aktivnega evropskega državljanstva ali evropskih vrednot.

Strukturna podpora organizacijam civilne družbe na evropski ravni

Ta ukrep bo organizacijam civilne družbe na evropski ravni zagotovil kapacitete in stabilnost za razvoj njihovih aktivnosti na evropski ravni. Namen tega je prispevati k oblikovanju strukturirane, koherentne in aktivne civilne družbe na evropski ravni.

Podpora projektom organizacij civilne družbe

Namen tega ukrepa je podpora sodelovanju organizacij civilne družbe iz različnih sodelujočih držav na konkretnih projektih. Vanje so lahko vključene razne organizacije, ki so ustanovljene na lokalni, regionalni ali evropski ravni.

Akcija 3 – Skupaj za Evropo

Ta akcija je namenjena poglobljanju koncepta 'aktivnega evropskega državljanstva' in spodbujanju razumevanja tega istega koncepta po celotni Evropi, ter tako približevanju Evrope njenim državljanom preko treh ukrepov.

Odmevni dogodki

Ta ukrep bo podpiral dogodke, ki jih organizira Komisija, kjer je primerno, v sodelovanju z državami članicami in drugimi relevantnimi partnerji, ki povečujejo občutek pripadnosti isti skupnosti in pripadnost evropskemu projektu.

Študije

Komisija bo izvajala študije, raziskave in raziskave javnega mnenja, da bi tako bolje razumela aktivno evropsko državljanstvo na evropski ravni.

Orodja za informiranje in širjenje informacij

Z različnimi orodji za širjenje informacij bodo zagotovljene izčrpne informacije o raznih aktivnostih programa ali drugih evropskih akcijah, ki se nanašajo na državljanstvo ali druge relevantne pobude.

Akcija 4 – Aktivno evropsko spominjanje

Ta akcija je namenjena ohranjanju glavnih krajev in arhivov, povezanih z deportacijami ter spominskim žalnim slovesnostim za žrtve nacizma in stalinizma kot načinu preseganja preteklosti in izgrajevanju prihodnosti.

Proračun in trajanje

Program razpolaga s skupnim proračunom v višini 215 milijonov EUR za obdobje 2007–2013, letni proračun pa je predmet sklepa proračunskih organov.

V sklepu o vzpostavitvi programa je določeno, da se skupni proračun med različne akcije razdeli na naslednji način:

Akcija 1: vsaj 45 %;

Akcija 2: približno 31 %;

Akcija 3: približno 10 %;

Akcija 4: približno 4 %.

Kdo lahko sodeluje v programu Evropa za državljane?

Program je odprt za vse interesne skupine, ki spodbujajo aktivno evropsko državljanstvo, na primer:

- lokalnim oblastem in organizacijam;
- evropskim raziskovalnim organizacijam na področju javne politike (think-tanki oz. možganski trusti);
- skupinam državljanov, organizacijam civilne družbe, nevladnim organizacijam, sindikatom;
- izobraževalnim ustanovam;
- organizacijam, ki so dejavne na področju prostovoljnega dela;
- organizacijam, ki so dejavne na področju amaterskega športa ...

Nekatere akcije programa pa so namenjene bolj omejenemu krogu organizacij.

Upravičenost prijavljenih organizacij je zato opredeljena v vodniku po programu, in sicer za vsak ukrep/podukrep posebej.

Ciljna skupina

Ta program je namenjen 'evropskim' državljanom, ki so v okviru tega programa razumljeni kot državljani držav članic EU, državljani ostalih sodelujočih držav, kot tudi zakoniti rezidenti sodelujočih držav.

Sodelujoče države

Države članice

Program je odprt za vse države članice Evropske unije, ki so od 1. 1. 2007 naslednje: Avstrija, Belgija, Bolgarija, Ciper, Češka republika, Danska, Estonija, Finska, Francija, Nemčija, Grčija, Madžarska, Irska, Italija, Latvija, Luksemburg, Malta, Nizozemska, Poljska, Portugalska, Romunija, Slovaška, Slovenija, Španija, Švedska, Velika Britanija.

Druge sodelujoče države

Program se lahko odpre tudi za druge države, namreč države članice EFTA, ki so stranke sporazuma EEA, države kandidatke in države Zahodnega Balkana, če bodo izpolnjene določene zakonske in finančne obveznosti.

Trenutno nobena država teh zahtev ne izpolnjuje. Spodnji seznam vključuje samo **države, ki bi potencialno lahko v prihodnosti sodelovale v programu:**

- države, ki sodelujejo v Evropskem prostotrgovinskem sporazumu (EFTA – European Free Trade Association), ki so članice Evropskega ekonomskega območja (EEA – European Economic Area): Islandija, Lihtenštajn, Norveška.
- države, ki so kandidatke za pridružitve k Evropski uniji: Hrvaška, Bivša jugoslovanska republika Makedonija, Turčija,
- države Zahodnega Balkana: Albanija, Bosna in Hercegovina, Črna gora, Srbija, vključno s Kosovom po resoluciji VS 1244 z dne 10. 6. 1999.

Posebni cilji programa

Program ima naslednje posebne cilje, ki naj bi se jih izvajalo na transnacionalni osnovi:

- združevanje ljudi iz lokalnih okolij po Evropi, da bi izmenjevali in med sabo delili izkušnje, mnenja in vrednote, da bi se preko sodelovanja znotraj organizacij civilne družbe učili iz zgodovine in gradili za prihodnost;
- omogočanje akcij, debate in refleksije, ki se nanaša na evropsko državljanstvo in demokracijo, skupne vrednote, skupno zgodovino in kulturo preko sodelovanja v organizacijah civilne družbe na evropski ravni;
- približevanje Evrope njenim državljanom s promocijo evropskih vrednot in dosežkov, s sočasnim ohranjanjem spomina na njeno preteklost;
- spodbujanje interakcij med državljani in organizacijami civilne družbe iz vseh sodelujočih držav, ki prispeva k medkulturnemu dialogu in poudarja tako raznolikost kot enotnost Evrope, s posebnim poudarkom na aktivnostih, ki so namenjene razvijanju tesnejših povezav med državljani iz držav članic Evropske unije, ki so bili to pred 30. 4. 2004 in tistih držav članic, ki so se priključile po tem datumu.

Prednostne teme programa Evropa za državljane

V programu je prednost dana določenim temam, ki so posebej pomembne za razvoj aktivnega evropskega državljanstva. Postavljanje tem bo spodbujalo tudi sinergije med projekti, ki se ukvarjajo z isto temo in bo zagotovila večjo vidnost in učinek podprtih aktivnosti in programa na splošno.

Prijavitelji so po tem programu vabljeni, da v **svojih projektih naslavljajo eno ali več teh prednostnih tem**. Vendar pa program ostaja odprt za inovativne projekte, ki so zasnovani 'od spodaj navzgor', ki se ne uvrščajo med te prednostne teme. Nekatero od teh tem bodo relevantne v celotnem obdobju programa in bodo imele stalen značaj. Bo pa način, na katerega bodo te teme obravnavane, odvisen od posameznih dogodkov ali dogajanja na terenu. Tako lahko stalna prioriteta nakazuje tiste vidike, na katerih bo poudarek v določenem obdobju. Da bi se lahko reagiralo na nove ali zelo posebne teme, ki se bodo pojavljale na evropski agendi, se lahko oblikuje za program relevantne letne prioritete oz. prioritete z omejenim trajanjem.

Stalne teme

Prednost bodo po tem programu imele naslednje teme:

Prihodnost Evropske unije in njene temeljne vrednote

Zaradi pomembnih in hitrih sprememb Evropske unije je nujno vključiti državljane in organizacije civilne družbe v poglobljeno in trajno refleksijo o prihodnosti Evrope. To so spoznali leta 2005 voditelji držav in vlad, ki so se odločili za premor in razmislek o prihodnosti Evrope potem, ko je bil prekinjen postopek ratifikacije ustave. Za podporo tej refleksiji je Komisija predlagala Plan D za krepitev dialoga, debate in demokracije v Evropi. Evropa za državljane je pomembno orodje v tem kontekstu. Lahko se ga uporablja za vzpostavljanje strukturiranega dialoga v družbi z namenom 'omogočanja občutka lastništva Evropske unije med državljani' kot je omenjeno med cilji programa. Vizija prihodnosti Evrope je nujno povezana z njenimi temeljnimi vrednotami. Ta stalna prioriteta vključuje tudi dialog in aktivnosti, ki se navezujejo na temeljne vrednote kot so človekove pravice, tolerantnost, solidarnost in boj proti rasizmu in ksenofobiji.

50-letnica Rimske pogodbe

Rimska pogodba, ki je bila podpisana 25. marca 1957, je bila najpomembnejši mejnik v evropski integraciji. 50. obletnica podpisa Pogodbe bo na dnevnem redu Evropske unije skozi celo leto 2007. Projekti, ki bodo obeleževali ta zgodovinski mejnik in se ukvarjali z njegovimi posledicami za graditev Evrope bodo imeli prioriteto v letu 2007.

Praznovanje 9. maja – Dan Evrope

Da bi bilo izgrajevanje Evrope bolj vidno, bo program podpiral in spodbujal akcije, ki vključujejo državljane pri praznovanju 9. maja, Dneva Evrope, in tako prispevajo k oblikovanju evropske identitete. Ta dan naj bi postal 'stalno srečišče' Evropske unije in njenih državljanov.

Aktivno evropsko državljanstvo: participacija in demokracija v Evropi

Koncept aktivnega evropskega državljanstva ima v tem programu osrednje mesto. Obstaja potreba po nadaljnji refleksiji o tem konceptu aktivnega evropskega državljanstva kot tudi potreba po razvijanju orodij in modelov, ki so prilagojeni aktivni participaciji državljanov pri izgrajevanju Evrope na vseh ravneh. Zato so teme aktivnega evropskega državljanstva, participacija in demokracija stalne prioritete tega programa. Ta tema bo obravnavana s strani študij ter projektov, ki vključujejo državljane in organizacije civilne družbe.

Medkulturni dialog

Zaporedne širitve Evropske unije, povečana mobilnost, ki je posledica enotnega trga, migracijski tokovi, novo in staro - vse to prispeva k večji interakciji med evropskimi državljani. Posledično bi morali svoje potenciale razvijati v družbi, ki bolj temelji na solidarnosti. Spodbujanje participacije vsakega državljana v med-kulturnem dialogu preko strukturiranega sodelovanja civilne družbe je temeljnega pomena za oblikovanje evropske identitete in krepitve raznih vidikov pripadnosti skupnosti. Evropski državljani bi se morali

zavedati pomembnosti razvijanja aktivnega evropskega državljanstva, ki je odprto v svet, spoštuje kulturno raznolikost in temelji na skupnih vrednotah EU.

Evropsko leto medkulturnega dialoga 2008

2008 bo leto medkulturnega dialoga. Da bi povečali njegov učinek in v polni meri dosegli njegove rezultate v letu 2008, je pomembno mobilizirati vse relevantne programe že v letu 2007. Program Evropa za državljane ima pri tem posebno vlogo z ozirom na medkulturne izmenjave.

Dobrobit ljudi v Evropi: zaposlovanje, socialna kohezija in trajnostni razvoj

Evropske družbe se hitro spreminjajo. Vprašanja, kot so globalizacija, tranzicija, na znanju temelječe gospodarstvo, demografske spremembe, priseljevanje, vse večji individualizem, so ponavljajoči se izzivi. V tem kontekstu je Evropska unija sprejela jasno strategijo za spopadanje s temi izzivi: Lizbonska strategija je za EU zastavila naslednji cilj: postati najbolj konkurenčno na znanju temelječe gospodarstvo na svetu.

Program Evropa za državljane bo spodbujal ukvarjanje s temi izzivi in tako dajal evropsko perspektivo vsakodnevnim življenjskim izkušnjam ljudi in pokazal, kako lahko EU izboljša njihovo dobrobit v spreminjajočem se okolju.

Učinek politik EU v družbi

Namen programa je približati Evropo njenim državljanom. Pri tej nalogi je zelo pomembno, da se ozavešči državljane o rezultatih, ki so posledica evropskih politik in aktivnostih na različnih področjih politik.

Organizacije, ki temeljijo na močnem, vse-evropskem članstvu in ki so osredotočene na specifične teme so med deležniki tega programa. So v dobrem položaju, da lahko vključujejo svoje člane in njihovo občinstvo v projekte ali refleksije o konkretnih učinkih politik EU na področju njihovega interesa. Program naj bi zato spodbujal akcije, ki državljanom dajejo priložnost, da prepoznajo, razpravljajo, ocenjujejo in oblikujejo mnenja o teh dosežkih.

Letne prioritete

Prioritete za leto 2007 so:

Enake možnosti za vse (evropsko leto 2007)

Evropsko leto enakih možnosti za vse 2007, si bo prizadeval za to, da se bodo ljudje v EU bolj zavedali svojih pravic do enakega obravnavanja in življenja brez diskriminacije.

Organizacije, aktivne v programu Evropa za državljane, bodo spodbujane k obravnavi te teme v letu 2007.

Širitev: spoznavanje dveh novih držav članic EU

Širitev EU se je leta 2007 nadaljevala s članstvom Romunije in Bolgarije. Pridružitve dveh novih članic morajo spremljati primerni ukrepi za povečanje znanja ljudi o novih državah, njihovi kulturi in njihovih družbah. Aktivnosti v okviru programa Evropa za državljane lahko prispevajo k odgovorom na ta izziv.

Horizontalne značilnosti programa Evropa za državljane

Prijavitelji so vabljeni, da pri implementaciji svojih projektov iz programa Evropa za državljane upoštevajo naslednje pomembne horizontalne značilnosti.

Evropske vrednote

Da bi državljani v polni meri podpirali evropsko integracijo in razvili zavest o pripadnosti Evropski uniji, je pomembno poudarjati skupne evropske vrednote, zgodovino in kulturo. Med te vrednote sodijo svoboda, demokracija in spoštovanje človekovih pravic, kulturna raznolikost, toleranca in solidarnost. Prijavljeni so vabljeni, da v svojih projektih upoštevajo te vrednote, posebna pozornost pa naj bi bila namenjena boju proti rasizmu, ksenofobiji in netolerantnosti.

Neformalno učenje in evropsko državljanstvo

Komisija je identificirala 10 ključnih kompetenc¹², ki naj bi jih osvojil vsak državljan. Med njih sodijo medosebne, medkulturne, socialne in državljanske kompetence.

Te kompetence so definirane kot tiste, ki pokrivajo vse oblike vedenja, ki posameznika pripravijo na to, da učinkovito in konstruktivno sodeluje v družbi in delu, še posebej v vedno bolj raznolikih družbah, ter da razrešuje konflikte, kjer je potrebno. Državljske kompetence posameznike 'opremijo' za polno udejstvovanje v državljanstvu, ki temelji na znanju ter družbenih in političnih konceptih in strukturah ter zavezanosti aktivni in demokratični participaciji.

Program Evropa za državljane nudi pomembne priložnosti za pridobivanje veščin in kompetenc državljanov preko neformalnega učenja v evropskem kontekstu. Tako lahko npr. državljani preko oblikovanja in sodelovanja v večnacionalnih srečanjih državljanov v okviru 'town-twinninga', razvijajo nove veščine v interakcijah z ljudmi, ki prihajajo iz različnih držav in okolij. Z vključevanjem v 'panele državljanov' na evropski ravni državljani razvijajo razumevanje evropskih tem in bodo bolj verjetno pripravljene bolj aktivno sodelovati v demokratičnem sprejemanju odločitev na vseh ravneh.

Prostovoljstvo - izraz aktivnega evropskega državljanstva

Prostovoljstvo je ključen element aktivnega državljanstva: s tem, ko svoj čas namenjajo v dobro drugih, služijo svoji skupnosti in imajo aktivno vlogo v družbi ter razvijajo občutek pripadnosti skupnosti. Prostovoljstvo je tako še posebej pomembno sredstvo za razvijanje pripadnosti družbi in njenemu političnemu življenju. Organizacije civilne družbe, zveze v evropskem splošnem interesu, povezave 'town-twinninga' in druge sodelujoče organizacije se pri izvajanju in razvijanju svojih aktivnosti pogosto zanašajo na prostovoljce. V programu Evropa za državljane je zato posebna pozornost namenjena promociji prostovoljstva.

¹² Dokument Komisije (COM(2005)548 final) o ključnih kompetencah za vseživljensko učenje: [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com\(2005\)0548/_com\(2005\)0548_en.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com(2005)0548/_com(2005)0548_en.pdf).

Transnacionalnost in lokalna razsežnost

Aktivno evropsko državljanstvo se lahko konkretno doživlja samo v okolju, ki presega nacionalni pogled. Transnacionalnost predstavlja zato pomembno značilnost programa, lahko pa se izraža na več načinov:

- tema projekta je lahko transnacionalna tako, da se vprašanj loteva iz evropske perspektive ali da primerja različne nacionalne poglede. Taka transnacionalna tema se lahko implementira preko vključevanja oseb različnih nacionalnosti ali oseb, ki imajo originalen, transnacionalen pogled na vprašanja.
- transnacionalnost lahko izhaja tudi iz narave prijavljenih: projekti se lahko oblikujejo in izvajajo v sodelovanju več partnerskih organizacij, ki prihajajo iz različnih sodelujočih držav.
- transnacionalnost se lahko doseže tudi tako, da je projekt namenjen neposredno javnosti iz različnih držav ali z razširjanjem rezultatov projekta preko meja, s čimer se evropsko javnost doseže posredno.

Prijavitelje se spodbuja h krepitvi transnacionalni razsežnosti njihovih projektov, po možnosti z združevanjem omenjenih značilnosti. Transnacionalno razsežnost naj bi spremljala tudi močna lokalna razsežnost. Da bi se pripomoglo k premoščanju prepada med državljani in Evropsko unijo je še posebej pomembno, da projekti ali aktivnosti, ki jih podpira program, dosežejo državljane v njihovem vsakodnevnem življenju in glede tem, ki so za njih relevantne.

Kulturna in jezikovna raznolikost

Evropska komisija se je zavezala k spodbujanju kulturne in jezikovne raznolikosti preko številnih pobud in programov. Program Evropa za državljane lahko prispeva k doseganju teh ciljev preko srečevanja evropskih državljanov, ki so različnih narodnosti in govorijo različne jezike, ki jim je omogočena participacija v skupnih aktivnostih. Sodelovanje v takih projektih naj bi krepilo zavest o bogastvu kulturnega in jezikovnega prostora Evrope. Spodbujalo naj bi tudi medsebojno razumevanje in toleranco, ter tako prispevalo k razvoju spoštljive, dinamične in raznolike evropske identitete. Prijavitelji so vabljeni, da v svojih projektnih prijavah predstavijo, na kakšen način se bodo projekti lotili teh vprašanj.

'Vzajemno oplajanje' (cross-fertilisation)

Jasni in koherentni cilji programa se lahko dosegajo preko različnih, komplementarnih akcij, ki se nanašajo na različne tipe organizacij. Sinergije in širše multiplikacijske učinke se lahko doseže s sodelovanjem različnih tipov organizacij znotraj programa. Za konferenco v okviru 'town-twinninga', ki obravnava socialne zadeve, je npr. lahko koristno sodelovanje lokalnih društev, ki delujejo na tem področju. Think-tank (možganski trust) lahko sodeluje z evropsko nevladno organizacijo pri implementaciji novih metod participacije državljanov. Društvo, ki skrbi za spomenik deportirancem, lahko pri komemoraciji sodeluje z državljani povezanih mest. Potencial t.i. vzajemnega oplajanja (cross-fertilisation) je izjemnega pomena, zato bo projektom, ki vključujejo različne vrste organizacij, namenjena posebna pozornost.

Enak dostop do programa

Načelo nediskriminacije sodi med temeljne pravice Evropske unije in je osrednji element programa Evropa za državljane, ki se nanaša na vse državljane. Projekti morajo zato biti dostopni vsem evropskim državljanom, vključno z zakonitimi rezidenti brez kakršnekoli oblike diskriminacije na temelju spola, rasne ali etnične pripadnosti, vere ali prepričanja, starosti ali spolne usmerjenosti.

Prijavitelji morajo primerno pozornost nameniti nujnosti spodbujanja enakih možnosti za vse, posebno pozornost pa nameniti enakosti žensk in moških ter starejših. Načelo enakega dostopa do programa ne preprečuje podpor za aktivnosti, ki se nanašajo prvenstveno na določene ciljne skupine, kot so invalidi, mladi, ženske idr.

Uravnotežena zastopanost spolov

Evropska komisija aktivno spodbuja enake možnosti za vse, še posebej pa enakost žensk in moških. Vse države članice so vključile načelo enakosti med ženskami in moškimi (oz. enakost spolov) v vse politike in aktivnosti na ravni EU, še posebej na področju izobraževanja in kulture. Program Evropa za državljane si prizadeva za uravnoteženo zastopanost moških in žensk v podprtih projektih, ne le v celoti, temveč tudi znotraj vsakega ukrepa. Na ravni programa to pomeni, da bi morali biti, kolikor je to mogoče, uporabljeni ukrepi, ki bi spodbudili zanimanje in participacijo manj zastopanega spola v vsakem ukrepu.

Medgeneracijska solidarnost

Demografske spremembe so eden največjih izzivov, ki Evropo čakajo v prihodnjih letih, in predstavljajo tveganje za kohezijo družbe. Ciljev tega programa ni možno zadovoljivo izpolnjevati, če se zanemarja veliko skupino državljanov - starejših. Prijavljeni naj to v svojih projektih upoštevajo in spodbujajo participacijo starejših. Poleg tega imajo ti državljani posebno vlogo z ozirom na posredovanje spomina na graditev današnje Evrope. Posebna pozornost naj bi bila torej namenjena spodbujanju medgeneracijskih izmenjav in solidarnosti. Projekti naj bi si, kolikor je le mogoče, prizadevali za vključevanje vseh starostnih skupin v predlagane aktivnosti.

Izvajanje projektov nevladnih organizacij iz programa spodbujanja aktivnega evropskega državljanstva:

	2003	2004	2005	2006	Skupaj
Avstrija	2	1	2		5
Belgija	7	8	2	4	21
Bolgarija				1	1
Češka		3	5	2	10
Danska	2	1	1		4
Estonija		1	1	1	3
Finska		1			1
Francija	3	6	3	4	16
Grčija	3	2	4	1	10
Italija	7	9	7	4	23
Latvija		1			1
Litva		4	1		5
Luksemburg	1	1			2
Madžarska		2		7	9
Malta		1		1	2
Nemčija	4	9	11	10	34
Nizozemska	1	2	3	4	10
Poljska		5	4	2	11
Portugalska	2	3		1	6
Republika Irska		1	2		3
Romunija				1	1
Slovaška		1	1		2
Slovenija		2	4	2	8
Španija	4	5	2	1	12
Švedska		1	1		2
Švedska	1		1		2
Velika Britanija	1	2	2	1	6
Skupaj	38	72	57	46	213

V Sloveniji so bili izvedeni naslednji projekti nevladnih organizacij:

2004

- CNVOS: Slovene NGOs becoming member of EU networks and active players in EU arena, NGO centres becoming partners (www.cnvos.si).
- ŠENT: Promotion of EU Legislation and Directives on disabilities and disabled (www.sent-si.org).

2005

- Mladi Evropski Federalisti: Brave New Europe 2005 – Dinner for 25 (www.jef.si).
- Mirovni Inštitut: Intimate Citizenship (The Right to have Rights: Implementing Active Citizenship) (www.mirovni-institut.si).
- Društvo za mednarodno pomoč in prijateljstvo IRFF: Acting Together (www.irff-drustvo.si).
- Fokus: Change habits, not climate! (www.focus.si).

2006

- CNVOS: NGOs playing active role for European citizenship(www.cnvos.si).
- Zavod Radio Študent: EU Radio-Active Youth (EU-RAY)(www.radiostudent.si/projekti/EUray/).

5. AKTIVNO EVROPSKO DRŽAVLJANSTVO

Kako prepričati državljane, da bi se bolj vključevali v družbo? Zakaj je med mladimi tako majhno zanimanje za politiko? Kakšen pomen ima širša skupnost za ljudi? Ali se sploh čutimo državljane Evrope? Zakaj tako malo mladih sodeluje na evropskih volitvah? Ali ima Evropa sploh prihodnost? Vsa ta vprašanja nas begajo, ko se odločimo, da bomo začeli spodbujati svoje sodržavljane, naj se bolj dejavno vključujejo v dogajanje v družbi.

Opažamo, da mnogo ljudi ima vizijo in so pripravljeni sodelovati, le da to velikokrat počno izven formalnih – političnih struktur. Na lokalnem nivoju rešujejo probleme, ki se pojavljajo tudi na globalni ravni. Vidiijo probleme in jih rešujejo – toda mnogokrat se zdi, kot da politika na to ne reagira – kje je torej ta manjkajoči člen?

Naša naloga je, da tukaj poiščemo mostove, kajti razvoj zavesti o evropskem državljanstvu je prav tako garancija, da se prihodnji rodovi sodržavljanov ne bodo srečevali vsak na svoji strani puškinih cevi. Bistvo izobraževanja za aktivno državljanstvo mora izhajati iz globokega spoštovanja vseh, tako tistih v EU, kot tudi tistih, ki so zunaj le-te.

V teh ključnih trenutkih zблиževanja Evrope se tako kot velike prednosti na eni strani, pojavljajo grožnje na drugi. Kot prednosti bi lahko opredelili lažje prečkanje meja in socialne stike med ljudmi, pridobivanje izkušenj življenja v drugih kulturah in s tem širjenje osebnih horizontov. Grožnje pa izhajajo iz prevelike različnosti, ko druga ob drugo trčita dve kulturi, ki živita in ustvarjata skupaj.

Opredelitev državljanstva

Različni avtorji različno konceptualizirajo pojem »državljanstvo«, vendar nihče ne more mimo zastavljene paradigme, da gre za odnos med posameznikom in skupnostjo, v našem primeru državo. V tem pogledu je državljan vedno sodržavljan nekdo, ki biva z drugimi (Korsgaard, Ove, Walters Shirley, Andersen, Randi, eds., 2001).

Slika 1: Odnos med posameznikom in skupnostjo.

Vir: T-KIT (7/2003), Under construction, Citizenship, youth and Europe, Council of Europe Publishing.

V Slovarju slovenskega knjižnega jezika je državljanstvo opredeljeno kot »pravna pripadnost določeni državi« in kot »mednarodni razločevalni znak nasproti inozemcem in osebam brez državljanstva«. Prav tako pomeni državljanstvo »včlanjenost v državno organizacijo, ki daje državljanu posebno varstvo« (SSKJ).

Teoretik Veldhuis v zvezi z državljanstvom meni, da je definicija kočljiva, saj se po njegovem mnenju koncept državljanstva razvija skupaj z družbenim, gospodarskim in političnim razvojem. Meni, da je državljanstvo politični koncept ter da je vprašanje, kdo je državljan in kdo ni, v večini evropskih držav določeno v procesu demokratičnega odločanja (Mohorčič Špolar, 1999).

Bibič (1990) nadgradi Veldhuisa, saj trdi, da je suverena pravica vsake države, da sama ureja, kdo so njeni državljani, zato je mogoče reči, da je državljan tisti, ki je po zakonu neke države državljanstvo dobil in ga po istem zakonu ni izgubil. Seveda so države dolžne oblikovati takšne pogoje za pridobitev državljanstva, da z njimi ne izvajajo diskriminacije. Možina (1999) se strinja, da je državljanstvo sporen koncept, saj se merila za njegovo rabo nenehno spreminjajo in razhajajo. Do razhajanja po njenem mnenju prihaja, ker koncept obsega nekatera temeljna politična vprašanja, kot so državljanske, politične in socialne pravice, socialna pravičnost, dolžnosti državljanov, princip enakosti, pojmovanje demokracije in civilne družbe. Povsem razumljivo se ji zdi, da je razumevanje državljanstva lahko povsem drugačno v različnih kulturah in okoljih. Povzema najsplošnejše pojmovanje državljanstva, ki obsega vidik, ki osebo postavlja kot pripadnika skupnosti ali države, na drugi strani, pa dolžnosti, ki jih ta oseba ima. Meni, da je državljanstvo predvsem politični koncept, ki obsega državno (politika in zakonodaja) in kolektivno raven (skupine in organizacije). Državljanstvo po njenem mnenju obsega neposredno članstvo v skupnosti svobodnih ljudi, z enakimi pravicami pod zaščito skupne zakonodaje.

Pravice in dolžnosti državljanov

V Sloveniji državljanom pripadajo naslednje pravice in dolžnosti

Pravice, ki jih uživajo le državljani (Polič, 1997):

- državljanstvo in pravica do državljanstva,
- pravica do sodelovanja pri upravljanju javnih zadev,
- volilna pravica,
- pravica do dela v javnih službah,
- pravica do spreminjanja državljanstva,
- pravica do vstopa v svojo državo.

Dolžnosti, ki jih država nalaga svojim državljanom (Polič, 1997):

- dolžnost pri obrambi in zaščiti države; med njimi je najbolj znana vojaška dolžnost, ki je bila aktualna v preteklosti, danes pa ni več obveznega služenja vojaškega roka.
- najpomembnejša je *dolžnost podrediti se državni oblasti* tj., izpolnjevati z ustavo in zakoni predpisane dolžnosti, sprejemati jurisdikcijo državnih organov, izvrševati odločbe sodišč in upravnih organov.

Državljanstvo in s tem pravice in dolžnosti posamezniku, ki biva v določeni državi »pasivno pripadejo«. Državljan/ka *si*.

Če se omejimo na politično pravni status, lahko državljanstvo razdelimo na (Polič, 1997):

- **Politično državljanstvo**

To je pravica državljanov, da volijo svoje predstavnike oziroma so sami izvoljeni v parlament in v druga politična telesa. Posamezniki imajo pravico kakor koli sodelovati v političnem življenju ter pri urejanju javnih zadev. Pomembni sta še pravica do političnega združevanja in pravica do samoodločbe naroda.

- **Civilno državljanstvo**

To je sklop pravic in svoboščin, ki sestavljajo avtonomno sfero civilne družbe. Civilno državljanstvo zagotavlja pravno varstvo teh pravic in svoboščin, vključno z modernimi kazensko procesnimi poroštvi. V njem se izraža načelo avtonomije, ki je poleg načela kontrole, bistvena značilnost moderne dobe.

- **Socialno državljanstvo**

To je pravica vsakogar v državi, da uživa vsaj minimalni življenjski standard, socialno blaginjo in socialno varnost. Socialno državljanstvo skuša zagotoviti večjo stopnjo socialne enakosti med ljudmi na področju zadovoljevanja potreb (potreba po zdravju, socialni varnosti, pomoči za primer brezposelnosti ...).

- **Ekonomsko državljanstvo**

Gosta Esping Andersen govori o »politiki švedskih socialdemokratov kot o strategiji, po kateri naj bi uveljavitvi socialnega državljanstva sledilo ekonomsko državljanstvo, oporo za to pa lahko vidimo v novejši koncepciji ekonomske demokracije, ki je oprta na kolektivne mezdne fonde delavcev«. Tako Dahl pravi, da lahko delavce, ki so zaposleni v samoupravnih podjetjih, imenujemo za »državljanke podjetja«.

V vseh teh različnih državljanstvih ima vsekakor poseben pomen politično državljanstvo. Vendar samo ob delovanju vseh štirih tipov državljanstva postane posameznik polni član skupnosti, politična skupnost pa prek raznih stopenj in tipov državljanstva realnejša skupnost.

Dvojnost državljanstva

V večini opredelitev zasledimo dvojnost pojma: na eni strani je izpostavljena posameznikova pravna pripadnost, na drugi strani pa posameznikova identiteta. Državljanstvo je torej oboje: politični in pravni status in na drugi strani socialna vloga. Za uresničevanje koncepta aktivnega državljanstva je državljanstvo predpogoj, saj daje posamezniku ustavno zapisane pravice, ki mu pripadajo, ga omeji z dolžnostmi in mu nalaga zakone, ki se jih mora držati. Državljanstvo je neke vrste pogodba med posameznikom in družbo, pri čemer se večata možnost in pravica posameznika, da dejavno sodeluje pri spreminjanju in postavljanju teh pogojev.

Pomen pojma državljanstvo se je skozi razvoj zaradi družbenih sprememb spreminjal in nadgrajeval. Najnovejše definicije, ki jih je izdal Svet Evrope v publikaciji T-KIT maja 2003, opredeljujejo državljanstvo kot »dejavno članstvo in participacijo vsakega

posameznika v družbi, ki je upravičen do pravic in odgovornosti, obenem pa ima možnost vpliva na postopke«. V tem pogledu je državljanstvo več kot le politični in pravni status, saj vključuje tudi socialno vpetost v družbo. Poudarja, da je državljanstvo, dinamičen, kompleksen in integralen koncept med posameznikom in družbo oz. državo. Za udeležanje aktivnega državljanstva je slednja definicija najprimernejša, saj posamezniku dopušča širok spekter izbir in možnosti delovanja, ga ne pušča v pasivni vlogi državljana in vključuje vse pravice in dolžnosti, ki jih posameznik uživa.

Kaj je aktivno državljanstvo?

»Aktivni državljanji in državljanke so osebe, ki so dejavne v javnosti in ki s svojo dejavnostjo prispevajo k »splošnemu dobremu«, torej ne uresničujejo le osebnih individualnih interesov, pač pa delujejo v korist splošno prepoznanih demokratičnih ciljev in vrednot« (Podmenik, 2003:58). Že John F. Kennedy je izjavil, da je politična aktivnost najvišja odgovornost državljana.

»*Active citizenship*« lahko v slovenščino prevedemo na različne načine. Ko torej govorimo o »dejavni državljanskosti«, »odgovornem državljanstvu«, »aktivnem državljanstvu« ali »dejavnem državljanstvu« se zapletemo v nejasno izrazoslovje, ki kaže na to, da še nismo našli enotne opredelitve tega fenomena. Načeloma pojem državljanstvo razumemo kot pravno pripadnost določeni državi, državljanskost pa v smislu socialne vloge, skupka lastnosti, ki pripomore k temu, da je posameznik lahko uspešen državljan. Tako področje izrazoslovja, kot tudi vsebine je še vedno premalo znano širši javnosti, četudi je evropsko leto izobraževanja za aktivno državljanstvo že mimo. Zaradi velike zmede na tem področju sem se odločila, da bom v nadaljevanju uporabljala izraz »aktivno državljanstvo« saj je v javnosti to najbolj prepoznavno.

Pojem »aktivno državljanstvo« se je prvič pojavil v času zgodnje renesanse v italijanskih mestnih državah, in sicer v zvezi z aktivnim državljanstvom v republiki, v kateri so se ljudje takrat strogo delili na ljudstvo in aristokracijo, ki sta iskala skupne interese. »Aktivno državljanstvo« je predstavljalo izraz prepričanj, naj bodo vsa človeška bitja soudeležena v političnem dogajanju države, ki ji pripadajo.

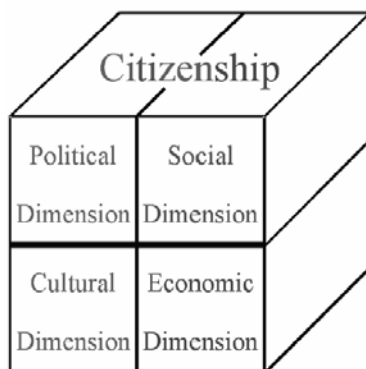
Aktivno državljanstvo je kompleksen pojem, ki ga je nemogoče opredeliti z enotno definicijo. V današnji družbi je prisotno veliko različnih pobud, tako vladnega, kot tudi nevladnega sektorja, velikokrat pa tudi neformalno sestavljenih skupin ljudi, ki se zavzemajo za svoje pravice. Ob problemih in izzivih, ki jih ljudem prinaša življenje v kompleksno sestavljeni družbi, se zastavlja vprašanje, ali je posamezniku sploh še omogočena pasivna vloga. Ob tem se moramo vprašati tudi, kdo se lahko deklarira kot aktiven državljan in kakšna znanja in spretnosti mora imeti. Je aktiven državljan že posameznik, ki deluje v lokalni soseski, mora delovati na nacionalnem nivoju, je dovolj če deluje na nepolitičnih področjih ali je nujno, da se tudi politično udejstvuje. Nekateri aktivno državljanstvo povezujejo zgolj s političnim udejstvom, medtem ko se v drugih definicijah pojem razširi in zaobjame širok spekter dejavnosti v t. i. »civilni družbi«. V

zvezi s pojmom aktivno državljanstvo se prav tako srečamo z dilemo, kako sploh pojmujeemo državljanstvo: kot pravno pripadnost neki družbi, ali bolj v smislu akcije: niz aktivnosti, ravnanj in vedenj, ki jih posameznik kot aktiven državljan ima.

Obširna opredelitev aktivnega državljanstva, ki jo je za Svet Evrope pripravil Ruud Veldhuis, navaja štiri razsežnosti državljanstva: politično pravno, družbeno, kulturno in ekonomsko.

1. Politično pravna razsežnost: vključuje koncept demokracije, koncepte demokratičnega državljanstva, politične strukture in procese odločanja na državni in mednarodni ravni, volilni sistem, politične stranke, različne skupine pritiska. V tem kontekstu je pomembna tudi politična participacija in oblike participacije (demonstracije, pisanje pism javnim občilom, lobiranje ...). Vključuje tudi zgodovino in temelje civilne družbe, demokratične vrednote, človekove pravice, mednarodne odnose, mednarodne organizacije in zakonodajo, vlogo javnih občil, pravni sistem, državni proračun ...
2. Kulturna razsežnost vključuje vlogo informacijske tehnologije in javnih občil, izkušnje drugih kultur, kulturno dediščino naroda, pojasnila zakaj prevladajo določene norme in vrednote, zgodovino, boj proti rasizmu in diskriminaciji, varovanje okolja ...
3. Družbena razsežnost ali socialna, kot jo opredeljuje tudi T-Kit Sveta Evrope, vključuje boj proti družbeni izoliranosti in izključenosti, varovanje človekovih pravic, združevanje različnih družbenih skupin, občutljivost za družbena vprašanja, razlike v socialni varnosti, zdravju, blaginji in pismenosti na globalni ravni, enakopravnost med spoloma, državno in mednarodno varnost.
4. Ekonomska razsežnost vključuje vidike tržne ekonomije, izboljševanje poklicnih kvalifikacij, zaposlenost in nezaposlenost, delovno zakonodajo, ekološke vidike globalne ekonomije, pravice potrošnikov, ipd. (Veldhuis v Mohorčič Špolar, AS 4/99).

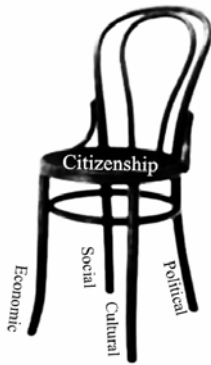
Slika 2: Štiri razsežnosti aktivnega državljanstva.

Vir: T-KIT (7/2003), Under construction, Citizenship, youth and Europe, Council of Europe Publishing.

Svet Evrope v T-KIT, maja 2003, poudarja, da je to državljanstvo z vidika družbe, kot kocka, ki jo enakomerno napolnjujejo Veildhiusove štiri razsežnosti. Če gledamo z vidika posameznika, pa mora sam imeti vse štiri komponente. Ponazarja ga stol z vsemi enako dolgimi nogami, ki predstavljajo štiri dimenzije državljanstva.

Slika 3: Štiri komponente državljanstva posameznika.

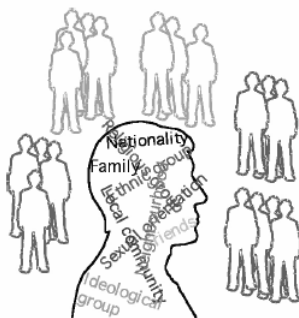

Vir: T-KIT (7/2003), Under construction, Citizenship, youth and Europe, Council of Europe Publishing.

Kako daleč seže naša pripadnost?

Prav tako je zelo pomembno, kako daleč seže posameznikovo državljanstvo v smislu občutka njegove pripadnosti. Idealistično bi bilo pričakovati, da bi se vsi počutili državljani sveta, zelo malo zavzetih pripadnikov živi evropsko državljanstvo, včasih je tudi državna pripadnost manj izrazita, močnejša zavest se začneja pri narodni pripadnosti, regijski pripadnosti, lokalni in družinski pripadnosti, itd.

Slika 4: Pripadnosti posameznika.

Vir: T-KIT (7/2003), Under construction, Citizenship, youth and Europe, Council of Europe Publishing.

Več pripadnosti posameznik prepozna pri sebi, bolj se zaveda kompleksnosti pojma (T-KIT, 7/2003).

Kje in kako lahko poteka učenje aktivnega evropskega državljanstva?

Vsako izobraževanje ima svoje specifikke, prav tako ciljna populacija. Tudi metode je potrebno izbirati primerne tematiki. Že Aristotel je verjel, da dobro organizirano izobraževanje tako formalno, kot tudi neformalno, vodi v družbo, v kateri ljudje želijo več kot le preživeti, želijo tudi prevzemati odgovornosti. Liberalizem z novimi paradigmi pa poudarja, da državljanji niso rojeni, pač pa vzgojeni, z drugimi besedami: ljudje morajo biti vzgajani v demokratičnem duhu, da lahko postanejo aktivni državljanji.

Znotraj Evropske unije so bili zastavljeni številni cilji izobraževanja za aktivno državljanstvo. Možina (1999) ugotavlja, da je **najsplošnejši cilj izobraževanja za aktivno državljanstvo spodbuditi dejavno participacijo državljanov v civilni družbi in političnem odločanju v oblikovani demokraciji**. To je sestavljen koncept, saj na eno stran postavlja politični okvir z normami in institucijami, na drugo pa posameznika z njegovimi interesi in potrebami. Prepad med državo in posameznikom naj bi premostilo prav »državljanstvo«. Zato je cilj demokratične družbe, usposobiti vse državljanje, da bi čim bolj sodelovali v kulturnem, ekonomskem, političnem in družabnem življenju; njihovo dejavno vključevanje je del širšega pojmovanja državljanstva, ki daje ljudem občutek, da lahko vplivajo na prihodnost z lastno voljo (T-KIT, 7/2003). **Izobraževanje mora biti zastavljeno tako, da posamezniku omogoča, da se izobražuje od »lokalne« državljske pripadnosti skozi vse stopnje, do svetovne, globalne državljskosti**. T-KIT se ukvarja z evropskim državljanstvom, v katerega vključuje pridobivanje znanj in sposobnosti, ki omogočajo državljanu ali potencialnemu državljanu EU razumevanje institucionalne realnosti EU, pravice povezane z državljanstvom in proceduralno funkcioniranje institucij EU. V mnogih državah EU se to izraža v iskanju skupnih točk širšega pojma državljanstva. Izobraževanje mora biti konceptualizirano tako, da posamezniku omogoča seznanjanje z relevantnimi temami, kot so demokracija, pravice in svoboščine, svet kot celota, Evropa, tekoče zadeve in politika. Pri posamezniku mora vzgajati znanja in spretnosti, ki mu omogočajo dejavno participacijo v družbi in medkulturno povezovanje in komuniciranje. Vzgajati mora tudi primeren odnos mladih do demokracije in drugačnosti, v skladu z vrednotami mladih. Evropski svet na tem mestu poudarja pomen vrednot, iz katerih naj bi izhajali cilji izobraževanja. Mladim je potrebno omogočiti, da preizkušajo in raziskujejo svoje vrednote, identiteto in razvijajo pripadnost lokalni, državni in evropski skupnosti. Vse to bi moralo mladim služiti kot orodje za obrambo in promocijo lastnih vrednot.

Memorandum o vseživljenjskem učenju definira nove temeljne spretnosti kot tiste, ki so potrebne za aktivno participacijo v družbi znanja in ekonomije – na trgu dela in na delu, v resničnem času, v virtualnih skupnostih in v demokraciji ter pri osebi z jasnim občutkom za identiteto in usmerjenost v življenju. Nekatere od teh spretnosti (npr. digitalna pismenost) so popolnoma nove, medtem ko druge (npr. tuji jeziki) postajajo za mnoge ljudi pomembnejše kot v preteklosti. Vedno bolj pomembne so tudi socialne spretnosti, ker se od ljudi pričakuje, da se bodo sposobni obnašati bolj avtonomno kot nekoč. Podjetniške spretnosti sproščajo sposobnosti tako posameznika kot organizacije, da diverzificira svojo dejavnost; prav tako pa prispevajo k odpiranju novih mest, posebno znotraj majhnih in srednje velikih podjetij – za samozaposlovanje. Učenje, kako se učiti,

prilagoditi, spremeniti in osmisliti množico informacij, je zdaj generična spretnost, ki naj bi jo imel vsak.

Z vidika udeležnosti v politiki in družbenih procesih zajema izobraževanje za dejavno državljanost za individualne potrebe umetnosti, zgodovine, filozofije, za prosti čas, družbene vloge, družbeno blaginjo, varstvo okolja, za mir in zdravje. »To učenje omogoča ljudem, da delujejo kot politična sila in postanejo aktivni soudeleženci v družbenih procesih za individualno in skupno blaginjo. Andragogi imenujejo takšno učenje »learning to become and learning to belong« (Vilič Klenovšek, 1999: 85).

Vzgoja za dejavno državljanost je po Compassu (2002: 27), priročniku za učenje človekovih pravic za mlade, razdeljena glede na družbene sfere in mora vsebovati tri elemente:

- civilno komponento – vključuje vse pravice, ki zadevajo individualno svobodo posameznika,
- politično komponento – pravice, ki zadevajo sodelovanje v procesih politične moči in odločanja, pravico voliti in biti izvoljen,
- socialno komponento – zadeva življenjski standard ter enake možnosti dostopanja do izobraževanja, zdravstvene oskrbe, bivanja in minimalnega prihodka.

Izjemno pomembno je znanje, kako se boriti za svoje pravice, toda hkrati to ni dovolj, saj je potrebno te pravice poznati in jih priznavati tudi drugim.

V T-KIT (7/2003) pa je izobraževanje za dejavno državljanost razdeljeno v tri široke kategorije kompetenc.

1. Kognitivne kompetence, pod katere spadajo:

- kompetence javne in politične narave (npr. poznavanje demokratičnih načel),
- poznavanje sveta, ki vključuje tudi zgodovinski in kulturni vidik javnih in političnih kompetenc,
- kompetence postopkovne narave (npr. kako urediti določeno zadevo v državi),
- poznavanje principov in vrednot, povezanih s človekovimi pravicami.

2. Kompetence, povezane z izbiro vrednot, ki so vezane na občutke pripadnosti. Naše vrednote so podobne kot vrednote skupin, ki jim pripadamo.

3. Kompetence, vezane na dejavnost, ki so neposredno uporabne v vsakdanjem življenju, na primer sposobnost živeti z drugimi, sposobnost reševanja konfliktov in sposobnost sodelovanja v javnih zadevah.

V izobraževanju za aktivno državljanstvo so pomembne demokratične metode izobraževanja. Pomembno je učenje z delom in izkustveno učenje – da stvari, o katerih govorimo, tudi delamo:

- različne oblike diskusij – skupinska diskusija, diskusija pro et contra, okrogle mize, pogovor s strokovnjaki, internetni forumi ... Skratka, vse oblike, kjer imajo posamezniki možnost demokratično izraziti svoje stališče,
- simulacije, igre vlog in velike igre – dajejo možnost vživljanja v situacijo ali v drugega,
- raziskovalne naloge, možnost poglobljanja, raziskovanja področij, ki nas zanimajo,
- projektno delo, timsko delo – delitev vlog v timu, sooblikovanje, prevzemanje odgovornosti za naloge,
- študijski krožki – možnost učenja drug od drugega.

Predvsem je pri izbiri metod pomembno da upoštevamo udeležence, njihova mnenja in stališča in jim damo možnost, da se izrazijo.

Na kaj moramo biti pozorni pri AED

Ko pripravljamo različne programe AED, tako izobraževalne kot tudi konkretne, ki se izvajajo, moramo pri tem upoštevati naslednje vidike.

Evropske vrednote

Glede na to, da se v EU steka veliko različnih narodov, ki s seboj prinašajo tako vrednote, kot tudi tradicijo in izkušnje, je zelo pomembno, da se iz mešanice vsega izpostavijo tiste, ki stojijo na enakih temeljih. AED temelji na svobodi vsakega posameznika, demokraciji, spoštovanju človekovih pravic, upoštevaju različnih kultur, toleranci, solidarnosti in spoštovanju vseh teh vrednot. Promotorji AED si morajo prizadevati, da se vse te vrednote reflektirajo v njihovih projektih. Posebna pozornost je posvečena boju proti rasizmu, ksenofobiji in netolerantnosti.

Izobraževanje za aktivno evropsko državljanstvo

Evropska komisija je postavila ključne kompetence, ki bi jih naj vsak državljan imel: te so interpersonalne, interkulturalne in socialne kompetence na eni strani ter državljske kompetence na drugi.

Da se lahko nekdo opredeli kot aktiven državljan, mora imeti določene sposobnosti, zaupanje vase in znanje (Benn, 1999).

Sposobnosti za:

- pogajanja in sodelovanje z drugimi,
- ustrezno ravnanje z drugačnostjo in v konfliktnih situacijah,
- konstruktivno poslušanje drugih,
- pridobivanje informacij (v medijih, knjižnicah, spletu ...),
- izražanje svojih zamisli in mnenj.

Zaupati vase, da:

- je proaktiven,
- ima lastno mnenje in samostojno razmišlja,
- samostojno ukrepa, če je prepričan, da ima prav,
- prevzema odgovornost,
- predpostavlja, da bodo slišali in upoštevali njegov glas.

Znanje o tem:

- kako je družba strukturirana,
- kako deluje lokalna vlada,
- kako deluje nacionalna vlada,

- katere so osnovne ideje vodilnih političnih strank,
- katere so politične filozofije in ideologije.

Stres (1996) nadgrajuje in razširja sposobnosti (samo)zaupanja in znanja z novimi lastnostmi, ki jih ima dejaven državljan v novi slovenski družbi:

- sposoben gledati lokalne probleme z globalne perspektive,
- odgovoren in pripravljen prevzemati naloge, ki mu jih nalaga družba,
- sposoben razumevanja in sprejemanja medkulturnih razlik,
- sposoben kritično razmišljati,
- sposoben miroljubnega reševanja konfliktov,
- pripravljen spremeniti življenjske navade v prid okoljevarstvenih razlogov,
- občutljiv in spoštljiv do človekovih pravic,
- zavzema aktivno pozicijo do nacionalne in lokalne politike.

Aktivno državljanstvo pomeni, da posamezniki razmišljajo samostojno, razčlenjujejo stvari, ki jih obkrožajo in so kritični, kar jim omogoča ustvarjanje lastnih sodb in posledično prevzemanje odgovornosti v družbi. Cendonova (1999) pravi, da je lahko za posameznika aktivno državljanstvo oz. dejavna državljanskost tudi:

- da se zaveda svoje lastne identitete in lastnih korenin,
- da se upira z vidika nekonformnosti,
- da je upravičen zahtevati pravico do drugačnosti,
- vztrajanje na enakopravnosti.

Državljan, ki skozi neformalno učenje pridobi te kompetence, je sposoben aktivno sodelovati v družbi, na ustrezen način reagirati v vseh situacijah in vsa področja »državljanstva« uspešno prenašati na politično raven ter z ustreznimi mehanizmi povzročati spremembe.

Mnogokrat so različna društva, organizacije, klubi, pobude, neformalna združenja in še kaj, neke vrste »inkubatorji« za učenje aktivnega državljanstva. Seveda se znova pokaže pomen tega, do katere ravni seže posameznikova percepcija državljanstva, toda tukaj imajo državljani možnost, da se vsega tega naučijo.

Evropska dimenzija aktivnega državljanstva se lahko razvija pri mednarodnih projektih kot so: mladinske izmenjave, skupni seminarji, pobratenju mest, izmenjavi primerov dobrih praks, študijskih obiskih ...

Prostovoljstvo, kot izraz aktivnega državljanstva

V Sloveniji je registriranih več kot 19 tisoč društev. Večina jih v svoje programe in projekte vključuje tudi prostovoljce. Prostovoljske projekte pa izvajajo tudi javne, zasebne in cerkvene institucije, zato je možnosti za takšno delo veliko. Bistvo prostovoljstva ni samo v pomoči drugim, ampak v aktivni participaciji v našem okolju. V nabiranju raznovrstnih izkušenj, znanj in sposobnosti. Šolnina za to pa sta naš čas in energija. S tem, ko smo pripravljeni »plačati to šolnino«, torej ne pomagamo le drugim, ampak si tudi sami nabereemo mnogo izkušenj, hkrati pa skrbimo za bolj kvalitetne odnose v družbi, da le-ta postane prijaznejši kraj za vse.

Transnacionalna in lokalna dimenzija

AED je možno izvajati samo v okolju, ki preseže lokalno raven do te mere, da svojo zavest dvigne do zavedanja o skupnem evropskem državljanstvu. Začnemo lahko preprosto tako, da se različnih evropskih tematik lotevamo iz naše perspektive, potem pa poskušamo pogledati širše, kaj o tem menijo drugi in se jih potruditi razumeti. Izkušnja multinacionalnosti se lahko prav tako pridobi ob direktnem srečevanju partnerjev iz različnih držav – soočanju dveh kultur, ali pa izmenjavi rezultatov podobnih procesov iz različnih kultur.

Kulturna in jezikovna različnost

Pri projektih, ki spodbujajo AED je pomembno, da imajo udeleženci možnost izkusiti, čezmejno sodelovanje s prebivalci drugih evropskih držav, se z njimi srečati in preseči jezikovne omejitve. Tako s prevajalci, kot z osebnim druženjem in izkušnjami. Ob upoštevanju vseh in odprtosti drug za drugega izgine marsikateri predsodek.

Zakaj sploh učenje AED?

Aktivno evropsko državljanstvo čedalje bolj postaja domena VSEH. Niti v Sloveniji ni več omejeno le na mestna središča, ali pa na mlade, ampak s posebnimi prijemi poskuša vključevati čim širšo populacijo. Po vsej Sloveniji je veliko nevladnih organizacij, ki pod svoje okrilje združujejo veliko ljudi vseh starostnih skupin. Medtem ko zavest o skupni Evropi mladim poskušajo privzgojiti v šoli, poteka pri malo starejši generaciji poglobljanje te zavesti skozi različne aktivnosti neformalnega delovanja. Državljeni Slovenije se prvič soočajo s tem, da jih EU nagovarja, prosi in opominja, da ni le njihova pravica, ampak na nek način tudi dolžnost sooblikovati skupno okolje. Tradicijo demokratičnega dialoga v Sloveniji je potrebno še vzpostaviti, medtem pa se moramo truditi za čim več projektov, v katerih udeleženci dejansko začutijo, da so tudi oni sestavni delček v mozaiku skupne države, ter da njihovo mnenje šteje – hkrati pa je pomembno, da se tovrstne izkušnje nabirajo v prijetnem ozračju, kjer so vsi dovolj sproščeni, da svoje mnenje tudi izrazijo. Preseganje meja naj ne ostaja le zapisano na papirju, temveč tudi na terenu – s pobratenjem mest, mladinskimi izmenjavami, študijskimi obiski, vključevanjem v vseevropske projekte, debate in natečaje. Povprečen slovenski državljan aktivno spremlja medije, pozna evropske procese, spremlja politiko, vendar žal vse prevečkrat ostaja pasivni opazovalec dogajanja. Metaforično bi proces lahko primerjali s spremljanjem nogometne tekme – ko igralci igrajo, okolica pa glasno komentira, kaj so storili narobe, kaj bi morali storiti ... Toda pri AED tudi okolica lahko spreminja realnost, povzroči spremembo, argumentirano predstavi svoja stališča, zagovarja svoje ideje skozi različne projekte.

Pri vsem je najpomembnejša osebna izkušnja. Nobeno potopisno predavanje ne more v celoti nadomestiti dejanskega potovanja nekam drugam. Ne more nam zadovoljivo predstaviti vonjev in okusov, temperature in vlage v zraku – tako je tudi pri projektih AED. Šele ko smo zares pripravljeni sodelovati, pogledati realnost skozi oči nekoga drugega, s perspektive druge kulture, poskušati razumeti zakaj in kako, simbolično vstopamo v širši evropski prostor in smo pripravljeni na aktivno participacijo v njem.

Nekaj poudarkov Evrobarometra – nacionalnega poročila za Slovenijo (jesen 2005)

Več kot polovica Slovencev (58 %) je odgovorila, da so **ponosni na to, da so Evropejci**, kar je nad povprečjem EU 25 (51 %). Delež vprašanih, ki so odgovorili, da so zelo ponosni pa znaša 21 %. Višji delež imajo samo v Luksemburgu (26 %), na Irskem (26 %), v Romuniji (23 %) in na Madžarskem (22 %).

V Sloveniji **46 % prebivalcev občasno pomisli, da so po državljski pripadnosti ne le Slovenci ampak tudi Evropejci**, kar je nad povprečjem v primerjavi s povprečjem EU 25 (38 %). Skoraj enak delež, 41 % Slovencev, nikoli ne pomisli, da so Evropejci. Ta delež je blizu deležu, ki je bil izmerjen v EU 25 (36 % anketirancev). 12 % anketirancev pogosto pomisli, da so Slovenci in Evropejci. Ta odstotek je nizek, saj imajo nižjega le še na Portugalskem (11 %), Češkem (10 %), v Turčiji (9 %) in Veliki Britaniji (8 %).

Večina Slovencev meni, da je njihovo znanje o EU, njenih politikah in institucijah povprečno. Natanko polovica vprašanih Slovencev je odgovorila, da vé, kako deluje EU, kar je 9 odstotnih točk več od povprečja EU. V petindvajseterici 52 % anketiranih ne vé, kako deluje EU. Rezultati EB kažejo, da je **dejansko znanje o osnovnih dejstvih, povezanih z EU, boljše kot v EU 25** (vprašani so morali potrditi oz. zanikati trditve o EU). Kar 26 % Slovencev je odgovorilo pravilno na vsa štiri vprašanja, kar je najvišji delež med vsemi državami članicami. V povprečju so imeli Slovenci 61 % pravih odgovorov na vprašanja o delovanju EU, kar je **skoraj najboljši rezultat**, saj so imeli višji odstotek le še v Luksemburgu (63 %), medtem ko je povprečje EU 25 le 38 %.

Velika večina anketiranih v Sloveniji (83 %) se ne čuti vključenih v zadeve EU, kar je 11 % več kot znaša povprečje EU 25. Kar 72 % vprašanih si ne želi biti bolj vključenih v zadeve EU. Povprečje petindvajseterice je bistveno nižje (49 %). Odgovor, da se nikakor ne želijo vključiti v zadeve EU, pa je izbralo 30 % vprašanih. V primerjavi z drugimi 28 državami, kjer je potekala raziskava, je **Slovenija po deležu ljudi, ki želijo biti vključeni v evropske zadeve, na zadnjem mestu (26 %) in za predzadnjo zaostaja za 9 odstotnih točk.**

Vzrok za tako razliko lahko iščemo v naraščanju splošne politične apatije. Presenetljivo je namreč, da tri četrtine Slovencev ne želi imeti ničesar z delovanjem EU, čeprav imajo po drugi strani Unijo za nekaj izrazito pozitivnega.

Več kot polovica (61 %) vprašanih Slovencev je mnenja, da njihov glas v EU ne šteje, kar je blizu EU povprečju (59 %). Še slabše mnenje od Slovencev imajo prebivalci ducata držav devetindvajseterice. Med novimi članicami imajo najslabše mnenje o tem na Češkem, med starimi pa v Veliki Britaniji. Boljše mnenje o veljavi svojega glasu imajo na Nizozemskem (58 %), v Luksemburgu (54 %), v Franciji (52 %) in na Danskem (50 %).

S trditvijo, da bi morale **evropske institucije vložiti več navora, da bi bolj vključevale državljane v zadeve EU**, se strinja polovica Slovencev, dodatna dobra četrtina pa se zelo strinja z njo. Enak delež ljudi (76 %) meni, da bi morala tudi slovenska vlada narediti več za vključevanje državljanov v zadeve EU. Malce nižji delež ljudi (71 %) vidi tudi lokalno oblast kot odgovorno za boljše vključevanje državljanov v evropske zadeve.

(Vir: http://europa.eu.int/slovenia/pages/aktualno/national_report_501_final.pdf)

VIRI

CNVOS: NVO – akter pri oblikovanju politik?, CNVOS – zavod Center za informiranje, sodelovanje in razvoj nevladnih organizacij, 2005.

CNVOS: Mreženje nevladnih organizacij – Analiza vključenosti slovenskih NVO v evropske mreže, CNVOS – zavod Center za informiranje, sodelovanje in razvoj nevladnih organizacij, 2005.

Civil Society Contact Group »Civil dialogue – Making it work better (2006):

<http://act4europe.horus.be/module/FileLib/Civil%20dialogue,%20making%20it%20work%20better.pdf>.

Evrobarometer 63.4, nacionalno poročilo Slovenija (jesen 2005):

http://europa.eu.int/slovenia/pages/aktualno/national_report_501_final.pdf.

Benn, R. (1999): Izobraževanje za aktivno državljanstvo. *Andragoška spoznanja*, let. 5. št. 4, str. 48–51.

Božič, M. (1999): Aktivno življenje in skrb za lasten razvoj. *Andragoška spoznanja*, let. 5. št.4, str. 77–79.

Brander, P., Oliveira, B., Gomes, R., Ondračkova, J., Keen, E., Surian, A., Lemineur, M., Suslova, O. (2002): *Compass*. Council of Europe Publishing.

Cendon, E. (1999): Hannah Arendt in aktivno državljanstvo. *Andragoška spoznanja*, let. 5. št. 4, str. 52–54.

Drofenik, O. (1999): Splošno neformalno izobraževanje za razvoj civilne družbe. *Andragoška spoznanja*, let. 5. št. 4, str. 27–38.

Erjavec, K. (1999): Vzgoja za medije. *Andragoška spoznanja*, let. 5, št. 4, str. 39–42.

Flere, S. (2001): *Sociologija*. Maribor: Pravna fakulteta.

Haralambos, M., Holborn, M. (1999): *Sociologija: teme in pogledi*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Jelenc, Krašovec, S. (1998): *Trendi razvoja andragoške teorije in prakse v Evropi. Vloga izobraževanja odraslih pri razumevanju dejavne državljanskosti v prehodnem obdobju*. Magistrsko delo. Ljubljana : Filozofska fakulteta.

Jerman, F. ur. (1979): *Družboslovje*. Leksikoni Cankarjeve založbe. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Korsgaard, O., Walters, S., Andersen, R., eds., (2001): *Learning for democratic citizenship*. Copenhagen: Association for World Education and the Danish University of Education.

Mohorčič Špolar, V. (1999): Vsebina in pomen pojma državljanstvo. *Andragoška spoznanja*, let. 5, št. 4, str. 5–12.

Možina, E. (1999): So v Sloveniji izpolnjeni pogoji za aktivno državljanstvo. *Andragoška spoznanja*, let. 5, št. 4, str. 13–26.

Podmenik, D. (2003): Aktivno državljanstvo in socialni kapital. V *Sodobna družba*, ur. Makatovič, M., št.1, str. 56–79. Ljubljana: Sophia.

Polič, V. (1997): Državljanstvo. Ljubljana: Center za marketing – International.

Slovar Slovenskega knjižnega jezika (1994). Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Stres, A. (1996): Svoboda in pravičnost, oris politične filozofije. Celje: Mohorjeva družba.

T-KIT nr. 7 (2003): Under construction, Citizenship, youth and Europe, Council of Europe Publishing, www.training-youth.net, (1. 8. 2005).

Ule, M. (2000): Mladi v družbi sodobnih tveganj in negotovosti. V: Šelih, A. ur. Prestopniško in odklonsko vedenje mladih: vzroki, pojavi, odzivanje. Ljubljana: Bonex založba, str. 11–32.

Veldhuis, R. (1997): Education for democratic citizenship: dimensions of citizenship, core competences, variables and international activities. Seminar on basic concepts and core competences. Strasbourg, 11–12 December, 1997 : [Council of Europe](http://www.councilofeurope.eu).

Veldhuis, R. (2005): Opportunities for education and learning for active citizenship. V Ivačič, A., Javrh, P. ur. Prispevek na 9. andragoškem kolokviju. 17.–23. oktober, 2005, Ljubljana.

Zakon o državljanstvu RS s komentarjem (1993). Ljubljana: Impresum, MNZ – RS.

Žalec, N. (1999): Kako lahko posameznik izraža svoje aktivno državljanstvo. Andragoška spoznanja, let. 5. št. 4, str. 87–89.

